

(((شـــمشـــێرێکی هـەڵکێشــراو بۆ مەدخەلی دیــن فەوتـــاو)))

ئامادەکردنی: کۆمەڵی ڕزگاربوو

ئەمە دەقی شوبهەکەیانە کە لێکدانەوەی هەڵەی بۆکراوە لەلایەن دوو کۆمەڵ کۆمەڵێکیان بەهۆی کەم عیلمی و نەزانیانەوە کۆمەڵێکی تریشیان بۆ مەبەست و مەرامێکی تایبەتی هەندێك کەس :

1-روى علي بن أبي طلحة عن ابن عباس في تفسيرقوله تعالى: ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَهُمُ الْكَافِرُونَ﴾[المائدة:44]قال: "من جحد ما أنزلالله، فقد كفر، ومن أقرّبه، لم يحكم به فهو ظالم فاسق".

ئەڵین تەفسیری ئەم ئایەتە ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَهُمُ الْكَافِرُونَ﴾ لە ئیبن عەباسەوە بەو مانایە هاتوە : هەرکەسێ نکۆڵی بکات لەوەی خوا دایبەزاندوە کافر ئەبیت، هەرکەسێکیش حوکمی پێ نەکات ئەوە ستەمکار و فاسقە.

أخرجه الطبري في «جامع البيان» (6/166) بإسناد حسن. «سلسلة الأحاديث الصحيحة» للإلباني(6/114

2- وقال طاووس عن ابن عباس – أيضاً – في قوله: ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾؛ قال: ليس بالكفرالذي يذهبون إليه".

هەروەها لە وتەیەکی تردا طاوس لە ابن عەباسەوە مانای ئەم ئایەتە ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ نەقل ئەکات و ئەفەرمێت : ئەو کوفر نیە کە ئێوە بۆی دەچن.

أخرجه المروزي في «تعظيم قدر الصلاة» (2/522/574) بإسناد صحيح.

«سلسلة الأحاديث الصحيحة» للإلباني (6/114)

وفي لفظ : "كفر لا ينقل عنالملة". وفي لفظ آخر: "كفر دون كفر، وظلم دون ظلم، وفسقدون فسق".

وه له لەفزێكی تردا ئەفەرمێت : كوفرێكە لە دین دەرناكات ، لە فزێكی تردا : كوفرێكە لە خوار كوفری گەورە و ستەمێكە لە خوار ستەمی گەورە ، فوسقێكە لە خوا فوسقی گەورە.

أخرجه المروزي في «تعظيم قدر الصلاة» (2/522/575) «سلسلة الأحاديث الصحيحة» للإلباني (6/114

ولفظ ثالث : "هو به كفره، وليسكمن كفر بالله، وملائكته، وكتبه ورسله".

وه له له فزێ تردا ابت عەباس فەرمویەتی لەمانای ئایەتەكە : ئەمە كوفری تێدایە ، بەلام وەك ئەوە نیە كوفر بە خوا و فریشتەكانی و كیتابەكانی و پێغەمبەرانی بكرێ .

أخرجهالمروزي في «تعظيم قدر الصلاة» (2/521/570) وإسناده صحيح.

3-إمام أهل السنةوالجماعة الإمام أحمد بن حنبل(المتوفى سنة :241) قال إسماعيلبن سعد في "سؤالات ابن هاني" (2/192): "سألت

أحمد: ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَهُمُ الْكَافِرُونَ﴾، قلت: فما هذاالكفر؟

قال: "كفر لا يخرج منالملة"

ئەڵێن لەماناى ئەم ئايەتە ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَهُمُ الْكَافِرُونَ﴾ پرسيار كراوە لە ئيمامى ئەحمەد ئەم كوفرە چ جۆرێكە ؟ فەرمويەتى كوفرێكى دەرهێنەر نيە لە ميلەتى دين.

ولما سألهأبو داود السجستاني في سؤالاته (ص 114) عن هذه الآية؛ أجابه بقول طاووس وعطاءالمتقدمين

هەروەها پرسياريش كراوە لە داودى سەجستانى دەربارەى ئەم ئايەتە ئەويش بە ووتەكەى (طاوس و عطاء) وەلامى داوەتەوە .

4- وذكرشيخالإسلام بن تيمية في "مجموع الفتاوى" (7/254)، وتلميذه ابن القيم في "حكم تاركالصلاة" (ص 59-60): أن الإمام أحمد -رحمه الله- سئل عن الكفر المذكور في آيةالحكم؛ فقال: "كفر لا ينقل عن الملة؛ مثل الإيمان بعضه دونبعض، فكذلك الكفر، حتى يجيء من ذلك أمر لا يختلف فيه".

هەروەها شێخ الاسلام ابن تەيميە لە مجموع الفتاوى " (7/254)، و هەروەها قوتابيەكەى ابن القيم لە كتيبى "حكم تاركالصلاة" (لاپەرە

59–60) ئەفەرمون پرسیارکراوە لە ئیمام ئەحمەد دەربارەی کوفری ئەم ئایەتە ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَهُمُ الْكَافِرُونَ﴾ فەرمویەتی : کوفرێکی دەرهێنەر نیە لە دین هەروەك ئیمان هەندێکی لەخوار هەندێکی ترە بەهەمان شێوە کوفریش وایە ، تاکو بەڵگەیەك دەبـێت جیاوازی تێدا ناهێڵێت.

5-الإمام محمد بن نصرالمروزي(المتوفى سنة :294)

قال في "تعظيم قدر الصلاة" (2/520): ولنافي هذا قدوة بمن روى عنهم من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم والتابعين؛ إذجعلوا للكفر فروعاً دون أصله لا تنقل صاحبه عن ملة الإسلام، كما ثبتوا للإيمان منجهة العمل فرعاً للأصل، لا ينقل تركه عن ملة الإسلامية، من ذلك قول ابن عباس فيقوله: ﴿وَمَن لَّمْيَحْكُمبِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَ هُمُالْكَافِرُونَ﴾ .

ئیمامی محمد بن نصرالمروزي فەرمویەتی لە کتێبی "تعظيم قدر الصلاة" (2/520): لەبارەیەوە سەرمەشقمان بۆهەیە لە هاوەڵانی پێغەمبەر صل الله عليه وسلم و تابیعین ، کەوا کوفریان جگە لە بنچینەکەی کردوە بەچەن لقێکەوە کە خاوەنەکەی دەرناکات لە ئیسلام بەهەمان شێوە ئیمانیش لە جیهەتی کردەوەوە کردویانە بەچەن لقێکەوە کە لە بنچینەکەی دەردەچێت و بە وازلێ هێنانی

دەرت ناکات لە ئیسلام لەوەشدا وتەکەی ابن عەباسە لەبارەی تەفسیری ئەم ئایەتە : ﴿وَمَن لَّمْيَحْكُمبِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ .

هەروەها لە تەعلیقێکی دا (2/523) لەبارەی ئەو شوێنەوارەی لە عەطاء ەوە هاتوە (کوفرێکە لە خوار کوفر ، زوڵمێکە لە خوار زوڵم ، فوسقێکە لە خوار فوسق) ئەفەرمێت : بەراستی عطاء راستی فەرموە ، هەندێك جار کافر بە زاڵم ناو ئەبرێ هەروەها سەرپێچیکاری موسڵمانانیش بە زاڵم ناو ئەبرێ ، زوڵم و ستەم هەیە لەدین دەرهێنەرە و زوڵم و ستەم هەیە لەدین دەرهێنەر نیە.

.

(((ئەمەش وەڵامێك و شیکردنەوەیەك بۆ ئەو ووتانەی زانایان)))

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

بۆ تێگەیشتنی دروست لە وتەی زانایان لەم بابەتەدا پێویستە چەن شتێك بزانین:

الله تعالى ئەفەرمێت : " أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ ... " (النساء : 60).

واتە : ئایا نابینیت ئەوانەی ئیدیعا و زەعم و بانگەشەی ئەوە بۆخۆیان

دەكەن كە ئيمان و باوەڕيان هێناوە بەوەی كە دابەزێنراوە بۆ تۆ وەبەوەی دابەزێنراوە بۆ پێش تۆ "لەگەل ئەمەدا" دەيانەوێت حوكم ببنەوە بۆلای طاغوت لەكاتيكدا كە فەرمان يان پێ كراوە كە كوفر بكەن بە طاغوت...."

ئەم ئايەتە پيرۆزە يەكێكە لە ئايەتە موحەكەمەكانە كە حوكم ئەدات بەسەر هە كەسێك داوەری و حوكم كردنی بەريتەوە بۆ لای طاغوت جا لە بابەتێكی بچوك بێت يان گەورە حوكم بردنی بۆ لای حوكمی طاغوت مانای ئەوەيە ئيمانی پێ هێناوە و كوفری نەكردوە بەطاوغت بەمەش مەرجی يەكەمی هاتنە نێو ئيسلامی هەڵوەشاندۆتەوە كە بريتيە لە كوفر كردن بە طاغوت، الله تعالى ئەفەرمێت:" فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى ...." (البقرة :256)

واتە : هەركەس كوفربكات بە طاغووت و ، ئيمان وباوەر بێنێت بە ((الله)) ئەوە بەراستی پەيوەست بوە بە ((لااله الا الله))

ئەم ئايەتە پيرۆزە رونی دەكاتەوە كە مەرجی يەكەمی دەست گرتن بە وشەی بەرز و پيرۆزی لا اله الا الله و موسڵمان بون بريتيە لە كوفركردن بەطاغوت و ئايەتەكەی سورەتی

(النساء : 60) ئەوە رون ئەكاتەوە كە هەركەسێك حوكم بەرێتەوە بۆ لای طاغوت مانای وايە كوفری پێ نەكردوە، ئەوكەسەشی كوفری نەكردبێت بەطاغوت مەرجی يەكەمی هاتنە نێو ئيسلامی بەجێ نەهێناوە ، ئەوەش ئەوەيە كە حوكم بكات بەغەيری شەرعی خوا ئەگەر لەيەك مەسەلەشدا بێت.

بۆیە هەرکەسێك ئەگەر لەیەك مەسەلەشدا بێت حوکم بکات بەغەیری شەرعی الله ، خوا ناوی بردوە بەطاغوت

هەرکەسێك لەیەك مەسەلەدا حوکم بکات بەغەیری شەرعی الله خوا ناوی بردوە بە طاغوت، طاغوتیش هیچ تەفصیلێکی تیدانیە و یەکێکی لەسەرانی کوفر، چونکە الله تعالی فەرمویەتی : " الَّذِينَ آَمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا "(النساء : 76)

واتە " ئەوانەی کە ئیمانیان هێناوە لە پێناوی الله تعالی دا دەجەنگن و کوشتار دەکەن و ئەوانەش کەکافرن لە پێناوی طاغوت دا کوشتارو جەنگ دەکەن ، بکوژن دۆست و خۆشەویستانی شەیتان ، بەڕاستی فێڵ و تەڵکەی شەیتان بێ هێزە "

بەمەدا دەردەکەوێت هەرکەسێك حوکم بکات بەغەیری شەرعی الله طاغوتە کافرە و دەرچوە لە ئیسلام.

بۆیە لەم مەسەلەیەدا تەفصیل و خیلاف نیە
بەڵام ئەو حاڵەتەی کە تەفصیلی تێدایە و زانایانی و ئەهلی تەفسیر قسەیان تێدا کردوە بریتیە لە حوکم نەکرد بەوەی الله دایبەزاندوە لە روداوێك لە روداوەکان . بۆیە حاکمی موسڵمان کاتێ حوکم ناکات بەوەی الله دایبەزاندوە لە روداوێك لە روداوەکان ئەوە بەپێی حاڵەتەکەی خۆی حوکمی لەسەر دەدرێ بەوشێوە تەفصیلەی زانایان باسیان لێ وە کردوە ، جاری واهەیە کوفری گەورەیە حالەتەکەی و پێی کافر دەبیت ، جاری واش هەیە

حالەتەکەی کوفری بچوکە و پێی کافر نابێت هەر لە وتەکانی ، لێرەدا دەست دەکەین بە رونکردنەوە لەبارەی ئەو وتانەی زانایان.

1- وتەکانی زانا ئومەت و راڤەکاری قورئان صەحابی بەرێز عەبدوڵای کوری عەباس رضی الله عنهما

علي ئەیگێریتەوە لە بن أبي طلحة لە ابن عباس لە لێکدانەوەی بۆ ئایەتەی الله تعالی : ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَهُمُ الْكَافِرُونَ﴾[المائدة:44]فەرمویەتی : "من جحد ما أنزل الله، فقد كفر، ومن أقرّبه، لم يحكم به فهو ظالم فاسق".

أخرجه الطبري في «جامع البيان» (6/166) بإسناد حسن. «سلسلة الأحاديث الصحيحة» للإلباني(6/114

واتە : هەرکەسێك نکوڵی بکات لەوەی الله دایبەزاندوە کافر بوە ، هەکەسێك دانی پێدا بنێت و حوکم پێ نەکات ئەوە ظالم و فاسقە.

منیش ئەڵێم : وتەکەی عەبدوڵای کوری عەباس لەبارەی لێکدانەوەی ئەم ئایەتەی الله تعالی: ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ (المائدة:44) باس لەو حاکمە ئەکات کە حوکم ناکات بەوەی الله دایبەزاندوە و باسی ئەو حاکمە ناکات کە حوکم بەغەیری شەرعی الله تعالی دەکات ئەمە یەکەم.

دووەم عەبدولای كوری عەباس رەزای خوا لە خۆی و باوكی بێـت لێرەدا حوكمی ئەو حاكمە موسڵمانەی رون كردۆتەوە كە لە روداوێكدا حوكمی بەوە نەكردوە كە الله دایبەزاندوە، فەرمویەتی :

هەركەسێك نكوڵی بكات لەوەی الله دایبەزاندوە كافر بوە ، هەكەسێك دانی پێدا بنێت و حوكم پێ نەكات ئەوە ظالم و فاسقە.

واتە ئەگەر حاكمی موسڵمان لەمەسەلەیەكدا حوكمی نەكرد بەوەی الله دایبەزاندوە بەوەی نكۆلی و ئینكاری بكات لەو حوكمە ئەوە كوفری گەورەیە و پێی كافربوە، بەڵام ئەگەر لەمەسەلەیەكدا حوكم نەكات بەوەی الله دایبەزاندوە بەلام دان بەو حوكمە بنات ونكۆلی و ئینكاری لێ نەكات ئەوە ظالم و فاسقە و لەدین دەرچوو نیە.

ئەپرسیت ئایا عەبدوڵای كوری عەباس لێرە باس لەو حاكمە ئەكات كە شەرعی خوا ئەگۆرێت ؟ بێگومان نەخێر ، لەبەر ئەوەی ئەو حاكمەی حوكم بەغەیری شەرعی الله ئەكات طاغوتە بە دەقی ئایەت، وە هیچ تەفصیلێك نیە لەبارەیەوە، مەعقول نیە عەبدوڵای كوری عەباس حوكم بەسەر كەسێك بدات موسڵمانە و كافر نابێت مادام نكۆڵی نەكردبێ لە حوكمی خوا ،لەكاتێكدا الله تعالی ئەو كەسەی بە طاغوت وەصفی كردبێ، چونكە هەر بەتەنها بەوەی بەغەیری شەرعی الله حوكمی كردوە خۆی كردوە بە خوایەك جگە لە الله یان لەگەل الله. جا بەئاشكرا وابڵێ یان نەلێ چونكە تایبەتمەندیەك لە تایبەتمەندیەكانی خوای ئەنجام داوە كە بۆ هیچ كەسێك غەیری الله شایستەی بێت.

الله تعالی ئەفەرمێت : " إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ "(یوسف : 40)

واتە: بەراستی حوکم هەر بۆ الله یە و فەرمانی کردوە جگە لەو کەسێکی تر نەپەرسترێ ئەوەیە دینی راست و دروست بەلام زۆربەی خەڵکی نازانن.

بۆیە بێگومان ئەو حاکمەی ابن عەباس باسی لێوە ئەکات ئەو حاکمە نیە حوکم بەغەیری شەرعی الله ئەکات چونکە هەرکەسێ بزانێ ئەو سەردەمەی ابن عباس تییدا ژیاوە چۆن بوە و حاڵی حوکامەکانی ئێستا چۆنە ئەوکات دەزانێ ابن عەباس لەو حاکمانە ناکات کە حوکم دەکەن بەغەیری شەرعی الله وەك ئەو حاکمە طاغوتانەی ئەمرۆ کە تاوانبار سابت بوە لەسەر زینای کردوە دێت بەسزای ئەوەندە مانگە لەزیندان قۆڵبەستی ئەکات ان سابت بوە فلانە کەسە دزی کردوە حاکمیش بە سزای زیندانی کردنی ئەوەندە مانگە سزای ئەدات ، لەبەرامبەردا دەبینی کەسانێکی دینفرۆش بەناوی دینەوە بۆچڵکاو خواردنێکی طاغوتان کوفرەکانیان دادەپۆشن و چەواشەیان ئەکەن بە وتەکانی ابن عباس و ئەو وتانەی راڤەکارانی قورئان لێکیانداوەتەوە، چونکە بەراستی ئەگەر ئەوەی ئێستا هەیە لە حاکمە طاغوتەکاندا ئەگەر لەسەردەمی ابن عباسدا روی بدایە یان لە هەر سەردەمێکی تری دەولەتی ئیسلامی ئەوا هیچ موەحیدێك دوودڵ نەدەبوو لەکافرکردنی چونکە ئەم کارە لە کوفرە ئاشکراکانە، بەڵام شتی وا لەسەردەمی ابن عباس و سەردەمەکانی تری دەوڵەتانی ئیسلامی هیچ کات روی نەداوە لە کاتێکدا ئەوان لە هەموو گەورە و بچوکێکدا حوکمیان

بەشەرعی الله تعالی دەکرد، بەلام ئەگەر لەمەسەلەیەکدا حوکم نەکرایە بەوەی الله دایبەزاندوە لەهەندێك روداودا بەهۆی ئارەزوی نەفس و تەماعی دونیا یان خزمایەتی، بەوەی حاکمەکە دەهات لەم روداوە حوکمی ناکرد بەوەی الله دایبەزاندوە دەچوو فێڵی ئەکردە ناو مەسەلەکەوە واقیعەکەی ئەگۆری بۆ ئەوەی حوکمێکی تر وەربگرێ لەدینی الله، ئەمەش پێی ئەوترێ حوکم نەکردن بەوەی الله دایبەزاندوە لەم رووداوەدا.

بۆنمونە : پیاوێك لای حاکم سابت بوە دزی کردوە بەلام بەهۆی ئەوەی بەرتیل دراوە بەحاکمەکە یان بەهۆی ئەوەی خزمی دزەکەیە و نەیویستوە دەستی ببردرێتەوە ئەوەش بەفێل کردنە ناو مەسەلەی روداوەکە وەك ئەوەی تانە ئەدات لە قبول کردنی شایەدەکان یان یان هەڵدەستێ بەگۆرینی شێوەی رودانی کارەکە وا پیشانی ئەدات روی نەدابێت، تاکو دزەکە رزگاربکات لە دەست برین، بەلام ئەم حاکەمە ناچێت حوکم بکات بەحوکمێکی تر و بەغەیری شەرعی الله بەلکو حوکم و شەرع هەر حوکم و شەرعی الله تعالی یە وەك ئەوەی بلێ ئەمە دزە و سابت بوە دزی کردوە و حوکمی منیش بۆ ئەم تاوانبارە ئەوەیە کە زیندانی بکرێ بۆماوەی دوو مانگ

بۆ نمونە، هاوشێوەی کاری طاغوتانی ئەمرۆ ئەمەش پێی ئەوترێ حوکم کردن بەغەیری شەرعی الله ، هەرکەسێکیش حوکم بکات بەغەیری شەرعی الله ئەوە طاغوتە و کافرە، واجبە کوفری پێ بکەی بۆ هاتنە ناو دین و موسڵمان بون.

ئەگەر کەسێك بانگەشەی ئەو بکات وتەکەی ابن عباس بۆ ئەو حاکمانەیە کە حوکم دەکەن بەغەیری شەرعی الله تعالی ئەوا با بۆمان رون بکەنەوە ، طاغوت چی یە ؟ و حوکمی چی یە لە شەرعی الله ؟ ئایا تەفصیل هەیە لە شەرعی الله تعالی لەبارەی طاغوتەوە ؟ یەعنی مەرجە بۆ ئەوەی طاغوتێك کافرببێت پێویستە ئینکاری کردبێ لەشەرعی الله ، چونکە بەراستی ئەم قسەیە کەسێك نایکات لە کەلیمەی تەوحید تێگەیشتبێت.

طاووس فەرمویەتی لە ابن عباس ەوە : ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَهُمُ الْكَافِرُونَ﴾؛ قال: ليس بالكفرالذي يذهبون إليه".

هەروەها لە وتەیەکی تردا طاوس لە ابن عەباسەوە مانای ئەم ئایەتە ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَهُمُ الْكَافِرُونَ﴾ نەقل ئەکات و ئەفەرمێت : ئەو کوفر نیە کە ئێوە بۆی دەچن.

أخرجه المروزي في «تعظيم قدر الصلاة» (2/522/574) بإسناد صحيح. «سلسلة الأحاديث الصحيحة» للإلباني (6/114)

وفي لفظ : "كفر لا ينقل عنالملة". وفي لفظ آخر: "كفر دون كفر، وظلم دون ظلم، وفسقدون فسق".

وه له لەفزێكی تردا ئەفەرمێت : كوفرێكه له دین دەرناكات ، له فزێكی تردا : كوفرێكه له خوار كوفری گەوره و ستەمێكه له خوار ستەمی گەوره ، فوسقێكه له خوا فوسقی گەوره.

أخرجه المروزي في «تعظيم قدر الصلاة» (2/522/575) «سلسلة الأحاديث الصحيحة» للإلباني (6/114

ولفظ ثالث : "هو به كفره، وليسكمن كفر بالله، وملائكته، وكتبه ورسله".

وه له له فزێ تردا ابت عەباس فەرمويەتی لەمانای ئایەتەكه : ئەمه كوفری تێدایه ، بەلام وەك ئەوه نیه كوفر به خوا و فریشتەكانی و كیتابەكانی و پێغەمبەرانی بكرێ .

أخرجهالمروزي في «تعظيم قدر الصلاة» (2/521/570) وإسناده صحيح.

منیش ئەڵێم : ابن عباس لێرەدا رونی دەكاتەوه باسی كێ دەكات وه باسی ئەو حاكمانه ناكات كه حوكم بەغەیری شەرعی الله ئەكەن،بەڵكو باس لەو حاكمه موسڵمانانه دەكات كه له روداوێكدا حوكم ناكەن بەوەی الله دایبەزاندوه ، هەربۆیه خەواریجەكان هەستان به كافركردنی دەركردنی لەدین بەبێ خستنه روی هیچ رونكردنەوەیەك لەوبارەدا، ابن عباس یش لەوەڵامیاندا فەرموی : ئەمه ئەو كوفره نیه كه ئێوه بۆی دەچن.

لەمەدا دەردەكەوی ابن عباس رەزای خوای گەورەی لێ بێت ئەم وتەیەی

وەك وەڵامێك بۆ ئەو كەسانە بەكارهێناوە كە حاكمی موسڵمانی وڵاتەكانی خۆیان كافر كردوە لەكاتێكدا لە هەموو گەورە و بچوكێكدا بە شەرعی خوا حوكمیان دەكرد، تەنها لەبەر ئەوەی لە رووداوێكدا حوكمیان نەكردبوو بەوەی الله دایبەزاندوە وە هیچ حاكمێك نەبوە لەسەردەمی ابن عباس یان سەردەمی هەر دەوڵەتێكی ئیسلامی تەنانەت لەیەك مەسەلەدا حوكمی بەغەیری شەریعەتی الله كردبێت چونكە ئەمە بە دەرچون و دەستدرێژی كردن دادەنرێ بەسەر شەریعەتی الله دا وە كوفرێكی ئاشكرایە ، ئەو حاكمە هیچ شەرعیەتێكی نامێنی واجب دەبێـت لادانی، بۆیە حوكم نەكردن بەوەی لە الله دایبەزاندوە لە رووداوێكدا هەموو كات مانای ئەوە ناگەیەنێ كە حوكمی بەغەیری شەریعەتی الله كردبێت، ئەو حاكمە موسڵمانەی لە رووداوێكدا حوكمی نەكردوە بەوەی الله دایبەزاندوە وردەكاری تێدایە، زۆرترین حاڵەتەكانی كوفرێكە لەخوار كوفری گەورەوە ، چونكە نەچوە حوكم بكات بەغەیری شەرعی الله، بەڵكو ڕوووداوەكە دەگۆڕێ بۆ رزگاركردنی تاوانبار پاشان حوكمدانی بەگوێرەی شەرعی الله، لەوەسفی ئەم حاكمەیە ابن عباس و راڤەكارانی قورئان و زانایان ئەم وتانەیان فەرموە .

2- إمام أهل السنةوالجماعة الإمام أحمد بن حنبل(المتوفى سنة :241)
قال إسماعيل بن سعد في "سؤالات ابن هاني" (2/192): "سألت أحمد: ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَهُمُ الْكَافِرُونَ﴾، قلت: فما هذاالكفر؟

قال: "كفر لا يخرج من الملة"

ئەڵین لەماناى ئەم ئایەتە ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَهُمُ الْكَافِرُونَ﴾ پرسیار کراوە لە ئیمامی ئەحمەد ئەم کوفرە چ جۆرێکە ؟ فەرمویەتی کوفرێکی دەرهێنەر نیە لە میلەتی دین.

ولما سألهأبو داود السجستاني في سؤالاته (ص 114) عن هذه الآية؛ أجابه بقول طاووس وعطاءالمتقدمين

هەروەها پرسیاریش کراوە لە داودی سەجستانی دەربارەی ئەم ئایەتە ئەویش بە ووتەکەی (طاوس و عطاء) وەلامی داوەتەوە .

منیش ئەڵێم : ئەم وتەیەش لێرەدا بەهەمان شێوە دەربارەی ئەو حاکمەیە کە لە هەندێك ڕووداودا حوکم ناکەن بەوەی الله دایبەزاندوە، و باسی ئەو حاکمانە ناکات کە حوکم بەغەیری شەریعەتی الله دەکەن، وێنەی ئەو وتانەی لەپێشدا باسمان کرد وەك لێرەش کە ابن تیمیة رحمه الله فەرمویەتی : تا شتێك دێ لەوبارەیەوە دێ جیاوازی تێدا نەبێت کە کوفرە (واتە کوفری گەورەی دەرچوە لەدین)

جا ئەوەی بە طاغوت وەسفی دەکرێ هیچ کەسێك لە موەحیدان جیاوازیان هەیە لە کافرنەبونی و دەرنەچونی لە ئیسلام ؟

وەك لە ئايەتە رون و ئاشكرا (موحكەمەكان)ندا هاتوە كە هەركەسێك حوكم بەغەيرى شەريعەتى الله بكات ئەوە طاغوتە و واجبە كوفرى پێ بكرێ بەبێ ئەوە تەوحيد و يەكخواپەرستى بەدى نايات.

3- ئيمامى محمد بن نصرالمروزي فەرمويەتى لە كتێبى "تعظيم قدر الصلاة" (2/520): لەبارەيەوە سەرمەشقمان بۆهەيە لە هاوەڵانى پێغەمبەر صل الله عليه وسلم و تابيعين ، كەوا كوفريان جگە لە بنچينەكەى كردوە بەچەن لقێكەوە كە خاوەنەكەى دەرناكات لە ئيسلام بەهەمان شێوە ئيمانيش لە جيهەتى كردەوەوە كردويانە بەچەن لقێكەوە كە لە بنچينەكەى دەردەچێت و بە وازلێ هێنانى

دەرت ناكات لە ئيسلام لەوەشدا وتەكەى ابن عەباسە لەبارەى تەفسيرى ئەم ئايەتە : ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ .

هەروەها لە تەعليقێكى دا (2/523) لەبارەى ئەو شوێنەوارەى لە عەطاء ەوە هاتوە (كوفرێكە لە خوار كوفر ، زوڵمێكە لە خوار زوڵم ، فوسقێكە لە خوار فوسق) ئەفەرمێت : بەراستى عطاء راستى فەرموە ، هەنديك جار كافر بە زاڵم ناو ئەبرێ هەروەها سەرپێچيكارى موسڵمانانيش بە زاڵم ناو ئەبرێ ، زوڵم و ستەم هەيە لەدين دەرهێنەرە و زوڵم و ستەم هەيە لەدين دەرهێنەر نيە.

.

منيش ئەڵێم : وتەکەی ئیمامی مزوری لەبارەی ئەوەی کوفر جۆراوجۆرە کوفری واهەیە لەدین دەرهێنەر نیە و کوفری واش هەیە لەدین دەرهێنەرە ئەمەش عەقیدەی ئەهلی سونەت و جەماعەتە ، هیچ کەسێك نیە ئەهلی سونە بێ و پێچەوانەی ئەمەی وتبێـت، ئەمەش هیچ پەیوەندیەکی نیە بەو حاکمەی بەغەیری شەریعەتی الله حوکم دەکات ئەم نمونەیەی ئیمامی مزوریش هاوشێوەی و نمونە وتەکەی عەبدوڵای کوری عەباسە خوا لە خۆی و باوکی رازی بێ کە فەرمویانە دەربارەی ئەو حاکمە موسڵمانەی حوکمی نەکردوە بەوەی الله دایبەزاندوە لە ڕووداوێکی دیاریکراودا.

4- مامۆستای راڤەکاران ئیمام ابن جرير الطبرى لە جامع البيان ئەفەرمێت

(6/166): وأولى هذه الأقوال عندي بالصواب: قول من قال: نزلت هذه الآيات في كفّار أهل الكتاب ، لأن ما قبلها وما بعدها من الآيات ففيهم نزلت، وهم المعنيون بها، وهذه الآيات سياق الخبر عنهم، فكونها خبراً عنهم أولى.

فإن قال قائل: فإن الله تعالى قد عمّ بالخبر بذلك عن جميع من لم يحكم بما أنزل الله، فكيف جعلته خاصاً ؟!

قيل: إن الله تعالى عمّ بالخبر بذلك عن قوم كانوا بحكم الله الذي حكم به في كتابه جاحدين ، فأخبر عنهم أنهم بتركهم الحكم على سبيل ما تركوهكافرون ، وكذلك القول في كلّ من لم يحكم بما أنزل الله جاحداً به ،

هو بالله كافر ؛ كما قال ابن عباس".

واتە : لەپێشترین وتەکان پەسەند بێت بەلامەوە ئەو وتەیەیە کە ئەڵێت : ئەم ئایەتانە بۆ کافرانی ئەهلی کیتاب دابەزیوە، چونکە ئایەتەکانی پێشوو و پاشوی ئەم ئایەتە لەبارەی ئەوانەوە دابەزیوە و مەبەست لێی ئەوانە ، ئەم ئایەتانەش هەواڵە دەربارەی ئەمەش لەپیشترینە ، ئەگەر یەکێك پرسیار بکات و بڵێ الله تعالی ئەو هەواڵەی بەشێوەیەکی گشتی فەرموە دەربارەی هەموو ئەو کەسانەی حوکم ناکەن بەوەی الله دایبەزاندوە چۆن تۆ تایبەتت کردوە !؟

لەوەلامدا ئەوترێ : الله تعالی ئەم هەواڵەی گشتی کردوە بۆ ئەو قەومەی کە نکۆڵی کار بون بە حوکمی الله وە هەواڵی پێداون بەوەی بەوازلێهێنانیان لەو حوکمە کافربونە، ئەمەش وتەیەکە بۆهەرکەسێك کە حوکم نەکات بەوەی الله دایبەزاندوە و نکۆڵی لێ بکات ئەوە کافرە بە الله هەر وەك ابن عباس ئەفەرمێت.

منیش ئەڵێم : ئەم وتەیەی ئیمامی طەبەری مانای ئەوەیە کە ئەو ئیمامە بەرێزە ئەوە بەپەسەند ئەزانێ ئەم ئایەتانە لەبارەی ئەهلی کیتابەوە دابەزیبێ، مانای ئەوەنیە کە هەرکەسێکی خۆداوەپال ئیسلام ئەو کارەی ئەوان بکات ئەو حوکمەی ئەوان نەیگرێتەوە بەلکو وتەکەی ئیمامی طەبەری رونی دەکاتەوە کە هەرکەسێك هەمان کاری ئەوان بکات حوکمی ئەوان وەردەگرێ وەك فەرمویەتی : ئەمەش وتەیەکە بۆ هەرکەسێك کە حوکم نەکات بەوەی الله دایبەزاندوە و نکۆڵی لێ بکات ئەوە کافرە.

زانراویشە ئەهلی کیتاب سەرەڕای ئەوەی حوکمیان ناکرد بەوەی الله دایبەزاندبوو حوکمیان بەغەیری شەریعەتی الله ش دەکرد وەك حوکمی زینا لای جولەکەکان، حوکمی بەردباران کردنیان وازلێ هێنابوو کە حوکمی الله بوو ، حوکمی دەموچاو رەش کردنیان لەشوێنی دانابوو ، واتە حوکمیان بەغەیری شەرعی الله دەکرد، لەبەرئەوە کافربون و کوفرەکەیان کوفری گەورەبوو هەرکەسێکیش کارەکەی ئەوان بکاتەوە حوکمی ئەوانی هەیە.

بەڵام پیاوانی ئایینی گاورەکان لەگەل خوادا حوکم و شەرعیان دادەنا ئەوەی الله حەلالی کردبوو حەرامیان دەکرد ئەوەی الله حەرامی کردبوو حەڵاڵیان دەکرد، خەڵکیش لەوەدا شوێنیان دەکەوتن بەوەش ئەو زانا و خواپەرستانەیان کرابوون بەخوا جگە لە الله، ئەمەش هەر ئەوەیە کە دەسەلاتدارەکانی ئەمرۆ دەیکەن کە جگە لە الله یاسا و حوکم دادەرێژن حەلال حەرام دەکەن و حەرام حەلال دەکەن، شوێنکەوتەکانیشیان لەوەدا گوێڕایەڵیان دەکەن بەوەش بە دەقی ئایەت و فەرمودە بونە بەخوا لەپاش ئەو کارەیان خۆ بە موسڵمان زانین و نوێژکردن و رۆژوو و حەج کردنیان سودیان پێ ناگەیەنێت.

وەبەهیچ شێوەیەکیش ئەوە ناخوێنرێتەوە لەوتەکەی ئیمامی طەبەری کە ئەو حاکمەی حوکم دەکات بەغەیری شەریعەتی الله وەك دەسەڵاتدارەکانی ئەمرۆ کە حوکمی کافر بون و دەرچون لە ئیسلام نەیانگریتەوە تاکو نکۆڵی نەکەن لە حوکمی الله.

5- ئیمام ابن بطة العكبری له الإبانة (2/723) ئەفەرمێت :

"باب ذكر الذنوب التي تصير بصاحبها إلى كفر غير خارج به من الملّة"، وذكر من هذا الباب: الحكم بغير ما أنزل الله ، وأورد آثار الصحابة والتابعين على أنه كفر أصغر غير ناقل من الملة".

واته: بابی باس كردنی ئەو تاوانانەی كە خاوەنەكەی بەرەو كوفری دەرهێنەر لەدین نابات، لەوبابانە بابەتی حوكم نەكردنە بەوەی الله دایبەزاندوە ، پاشان چەن شوێنەوارێكی لە صەحابە و تابیعین هێناوە دەربارەی ئەوەی كوفری بچوكە و خاوەنەكەی لەدین دەرناكات.

منیش ئەڵێم : وتەكەی (إبن بطة)لەبارەی دەسەڵاتدارێكە كە حوكم ناكات بەوەی الله دایبەزاندوە نەك ئەو دەسەڵاتدارەی حوكم دەكات بەغەیری شەریعەتی الله، هەندێك جار زانایان وشەی " الحكم بغير ما أنزل الله " بەكاردێنن مەبەستیان پیی حوكم كردن نیە بەغەیری شەریعەتی الله، چونكە حوكم نەكردن بەوەی الله دایبەزاندوە لە ڕووداوێكدا مانای ئەوە نیە حوكم بكرێ تێیدا بەغەیری شەریعەتی الله،چونكە حوكم كردن بەغەیری شەرعی الله ، دەرچونە لەشەرعی الله، هەركەسێك حوكم بكات بەغەیری شەرعی الله ، خوا بەطاغوت ناوی بردوە طاغوتیش سەری كوفرە هەركەسێك حوكم كردن بەغەیری شەرعی الله بەكوفری گەورە و دەرچوو لە دین نەزانێ طاغوتیش بەكافر نازانێ ، ئەمەش پێچەوانەی ئایەتە روون و ئاشكراكانی الله تعالى لە كیتابە پیرۆزەكەیدا،

بۆ نمونە حاكمی موسڵمان كاتێ قەزیەیەكی دزی كردنی بۆ هاتبێتە پیش و نەیەوێ دەستی دزە ببردرێتەوە بەهۆی نزیكی و خزمایەتی یان بەهۆی پێدانی بەرتیل ئەم حاكمە نایات بڵێ حوكمی ئەم دزە بەند كردنە بۆ ماوەی دوو مانگ بەلكو هەولی ئەوە دەدات قەزیەی دزی كردنە ئیسبات نەكات یاخود تانە بدات لەشایەدەكان دوای ئەوە بریار ئەدات قەزیەكە سابت نەبوە حوكمی دەست برینی دزەكە جێگیر نابیت بەپێی قەزیەكە حوكمێكی شەرعی تری ئەداتێ، بەم كارە ئەتوانرێ بوترێ ئەم حاكمە حوكمی نەكردوە بما أنزل الله لەم روداوەدا وە مانای ئەوەش نادات كە حوكمی بەغەیری شەرعی الله كردبێت،

چونكە حوكم كردن بەغەیری شەرعی الله لە یەك حوكم زیاتری نیە ئەویش دەرچونە لەدین، هەركەسێك بە غەیری شەرعی الله حوكم بكات ئەوە خۆی كردوە بە هاوبەشی الله بەوەی مافێكی تایبەتی خوای بەخۆی داوە بەمەش هیچ وردەكاریەك نیە لەسەری و كوفری گەورەیە.

6- ئیمامی ابن عبدالبر لە "التمهید لاپەرە(5/74) ئەفەرموێت :

"وأجمع العلماء على أن الجور في الحكم من الكبائر لمن تعمد ذلك عالما به، رويت في ذلك آثار شديدة عن السلف، وقال الله عز وجل : ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ ،﴿الظَّالِمُونَ﴾،﴿الْفَاسِقُونَ﴾ نزلت في أهل الكتاب، قال حذيفة وابن عباس: وهي عامة فينا؛ قالوا ليس

بكفر ينقل عن الملة إذا فعل ذلك رجل من أهل هذه الأمة حتى يكفر بالله وملائكته وكتبه ورسلهواليوم الآخر روي هذا المعنى عن جماعة من العلماء بتأويل القرآن منهم ابن عباس وطاووس وعطاء".

زانایان کۆدەنگن لەوەی ستەم کردن لە حوکمدا بەئەنقەست و بەزانینەوە یەکێکە لەتاوانە گەورەکانو لەم بارەوە شوێنەوارێ زۆر هاتوە لەسەلەفەوە ، الله تعالى ئەفەرمیت :(ومن لم يحكم بما انزل الله فأولئك هم الكافرون)(الظالمون)،(الفاسقون) کە لەبارەی ئەهلی کیتابەوە دابەزیوە ، حوزەیفە و ابن عەباس ئەفەرمون: ئەمە بۆ ئێمەش بەشێوەیەکی گشتیە : وتراوە کوفرێك نیە لەدین دەرهێنەر بێت بۆ کەسێك لەم ئومەتەی ئیمە ئەنجامی بدات تاکو کوفر بە خوا و فریشتەکانی و کتیبەکانی و پێغەمبەرانی و رۆژی دوایی ، هاوشێوەی ئەم مانایەش گێردراوەتەوە لە کۆمەڵێك زانای راڤەکاری قورئان لەوانە ابن عباس و طاووس و عطاء.

منیش ئەڵێم : وتەکەی ابن عبدالبر رونە کە باس ستەم کردن دەکات لە حوکم، نەك باس لە گۆرینی شەرع یان پێدانی تایبەتمەندیەك لە تایبەتمەندیەکانی الله بەحاکم و دەسەڵاتدار، بەڵکو باس لە حاکمی موسڵمان دەکات کە ستەم دەکات لە حوکم لە ڕووداوێکی دیاریکراودا کە حوکمی تێدا نەکردوە بەوەی الله دایبەزاندوە، وە مانای ئەوە لە قسەکانی وەرناگیرێ ئەو حاکمەی وەسفی کردوە بەستەم کردن حوکمی بەغەیری

شەرعی الله کردبێ ، بۆیە لەدوا قسەکانی فەرمویەتی : وتراوە ئەمە ئەو کوفرە نیە دەرت بهێنێ لە میلەتی ئیسلام ئەگەرپیاوێك لەم ئومەتە ئەنجامی بدات تاکو کوفر نەکات بەخوا و فریشتەکانی و کتیبەکانی و و پێغەمبەرانی و رۆژی دوایی، بۆیە هەرکەسێك شەرعی الله بگۆڕێ بەوەی مافێکی تایبەتی الله تعالی بەخۆی بدات کە بریتیە لە (مافی حوکم کردنێك جگە لە حوکمی خوا) ئەوا کوفری بەخوا و بە فریشتەکانی و بەکتیبەکانی و بەپێغەمبەرەکانی و بەرۆژی دوایی کردوە، لەبەرئەوەی بۆتە طاغوت وەك الله تعالی لە کیتابە پیرۆزەکەیدا وەسفی کردوە ، طاغوتیش سەری کوفرە کوفر پێ کردنیشی مەرجی یەکەمی هاتنە نێو ئیسلامە.

7- ئیمامی السمعانی لەتەفسیری ئایەتەکەدا ئەفەرمیت(42/2):

" واعلم أن الخوارج يستدلون بهذه الآية، ويقولون: من لم يحكم بما أنزل الله ؛ فهو كافر، وأهل السنة قالوا: لا يكفر بتركالحكم".

واتە: بزانە خەواریج بەڵگە بەم ئایەتە دێننەوە و ئەڵێن هەرکەسێك حوکم بەوە نەکات الله دایبەزاندوە کافرە ، ئەهلی سونەش ئەڵێن : بە حوکم نەکردن کافر نابێت .

منیش ئەڵێم : ئیمامی سەمعانی رحمە الله : لێرەدا باسی هەڵەی خەواریجەکان ئەکات کە حاکمی موسڵمان کافر دەکەن بەوەی حوکم ناکەن لە ڕووداوێکدا بەو حوکمەی الله دایبەزاندوە ، ئەم ئیمامە بەرێزە

لێرەدا مەبەست لە حوکم نەکردن بما أنزل الله روون دەکاتەوە کە ئەهلی سونە ئەڵێن : بەوازهێنانی حوکم کافر نابێت.

بۆیە مەسەلەکە بریتیە لە وازهێنان لەو حوکمەی الله دایبەزاندوە نەك حوکم کردن بەغەیری شەرعی الله، چونکە جیاوازی زۆر هەیە لەنێوان ئەو حاکمەی حوکم ناکات بەو حوکمەی الله دایبەزاندوە لە روداوێکی دیاری کراودا بەبێ ئەوەی حوکم بکات بەغەیری شەرعی الله ، وە لەنێوان ئەو حاکمەی بەغەیری شەرعی الله حوکم دەکات، یەکەم ئەوەیە کە وردەکاری تێدایە بەپێی حاڵەتی حاکمەکە ، بەڵام دووەم هەرکەسێك بۆنی تەوحیدی کردبێ گومانی نابێ لە کافرکردنی چونکە طاغوتە و الله تعالی فەرمانی کردوە کوفری پێ بکرێ .

هەروەها وتەی ئەم ئیمامە بەرێزە لەبارەی خەواریجەوە رونترین بەڵگەیە لەبارەی ئەوەی من ئەیڵێم چونکە خەوارج عەلی و معاویە یان رەزای خوای گەورەیان لێ بێت کافر کرد بەبەڵگەی ئەوەی حوکم نەکردوە بەو حوکمەی الله دایبەزاندوە، زانراویشە ئەوەی ژیابێت لەسەردەمی خەوارج کە دەسەلاتدارانی موسڵمانانیان کافر کردوە بە بیانوی ئەوەی گوایە حوکمیان نەکردوە بەوەی الله دایبەزاندوە ، لەکاتێکدا هیچ دەسەڵاتدارێکیان نەبوە تەنانەت لەیەك مەسەلەشدا حوکمیان کردبێ بەغەیری شەریعەتی الله، وەك حاڵی دەسەلاتدارە طاغوتەکانی ئەمرۆ .

8 ـ ئیمامی ابن الجوزی له " زاد المسیر" (366/2) ئەفەرمێت:

وفصل الخطاب: أن من لم يحكم بما أنزل الله جاحداً له ، وهو يعلم أن الله أنزله ؛ كما فعلت اليهود ؛ فهو كافر، ومن لم يحكم به ميلاً إلى الهوى من غير جحود ؛ فهو ظالم فاسق ، وقد روى علي بن أبي طلحة عن ابن عباس؛ أنه قال: من جحد ما أنزلالله ؛ فقد كفر، ومن أقرّبه ؛ ولم يحكم به؛ فهو ظالم فاسق".

واتە: وتەی یەکلاکەرەوە، هەرکەسێك حوکم نەکات بەوەی الله دایبەزاندوە بەنکۆڵی لێ کردنەوە و بشزانی کە الله دایبەزاندوە هەر وەك جولەکە کردیان ، ئەوە کافرە وە هەرکەسێك حوکم نەکات بەو حوکمەی الله دایبەزاندوە بەهۆی هەواو ئارەزوو و بەبێ نکۆڵی لێ کردنی ئەوە ظالم و فاسقە چونکە گێرردراوەتەوە لە عەلی کوری ابی طلحة لە ابن عەباسەوە کەوا فەرمویەتی : هەرکەسێك نکوڵی بکات لەوەی الله دایبەزاندوە کافر بوە ، هەرکەسێك یش دانی پێدا بنێت و حوکمی پێ نەکات ئەوە ظالم و فاسقە.

منیش ئەڵێم : وتەکەی ابن الجوزی دەربارەی ئەو دەسەڵاتدارە موسڵمانەیە کە حوکم ناکات بەوەی الله دایبەزاندوە هەمان ئەو شیرکردنەوە و وتەیە ئەوترێ کە دەربارەی وتەکەی ابن عەباس وتمان، وە وتەکەی باس لەو حاکمە ناکات کە حوکم بەغەیری شەرعی الله دەکات، پاشان بروانە چۆن ئەو کەسانەی لە ئیسلام دەرهێناوە کە هەمان کاری جولکەیان ئەنجام دابێت، جولەکە حوکمیان خوایان لە یەك مەسەلەدا گۆری بوو، ئەویش

بەردباران كردنی زیناكەربوو بۆ دەموچاو رەش كردن ئەشیانزانی حوكمی الله بەردباران كردنە ، ئائەمەیە حوكم كردن بەغەیری شەرعی الله،
هەروەك دەسەڵاتدارەكانی ئەمڕۆكە بەزۆر جلی موسلنانێتی ئەكرێ بەبەریان بە چەواشەكردن و بەدرۆ لەلایەن كۆمەڵێ مەلای كاسەلێسی خۆفرۆش.
جولەكە كافربون لەبەر ئەوەی لەمەسەلەیەكدا حوكمی خوایان گۆریبوو بەلام دەسەڵاتدارانی ئەمرۆ هەر ئەوەنیە لەتەنها مەسەلەیەكدا حوكمی خوایان گۆریبێ و حوكمیان بەغەیری شەریعەتی الله كردبێت، بەڵكو زۆربەی زۆری یاسا و حوكمەكانیان پشت بەستون بەغەیری شەرعی الله، هەرئەوەندەش نیە كە تەنها حوكمی پێ بكەن بەڵكو كردویانەتە یاسایەك بەزۆری ئاگر و ئاسن خەڵكیان پێوە پابەند كردوە لە داوەری كردن و غەیری ئەویش، لەبەرامبەریشدا دەبینین زانایانی طاغوتان كە بە عەلامەی سەردەم وەسف دەكرێن داكۆكی لە موسڵمان بونیان دەكرێ و هەركەسێك كافریان بكات تۆمەتباری دەكەن بەخەوارج و زیادەرۆكان.

جولەكە كافربون بە گۆرینی حوكمی زینا لەبەردباران كردنەوە بۆ دەموچاو رەش كردن، بەلام ئەم دەسەلاتدارانە زینایان هەر لەبنچینەوە حەڵاڵ كردوە ئەگەر بەرەزامەندی هەردوو لابوبێت، ئەم دەسەلاتدارانە سەدان یاسایان دارشتوە و هێناوە و فەرز كردوە بەسەر ئومەتی ئیسلامی كە جنێو دان بە خوا و پێغەمبەر و ئیسلام بۆتە ئازادی ئاین و رادەربرین كە بێ رەوشتی و بەرەڵایی و داوێن پیسی و خراپەكاری كوفر كردن هەمووی بەیاسا پارێزراوە و حەڵاڵ كراوە وە جیهاد و كوفر كردن بەطاغوت دژایەتی كردنی یەهود و نەصاری ش هەر بەیاسا و قەدەغە و یاساغ كراوە

هەركەسێك باسی بكات تیرۆریستە و حوكمی گرتن تادەگاتە لەسێدارەدان ئەیگرێتەوە لەسەرهەموو ئەمانەوە نەك كافر ناكرێن لەلایەن مەلا كافرەكانەوە بەڵكو بەوەلی ئەمری شەرعی موسڵمانان باسیان دەكەن لەوەش سەیرتر ئەڵین گوێڕایەڵیّ كردنیان واجبە، ئەوانەشی رەخنەیان لیّ دەگرن یاخود تەكفیریان دەكەن خەواریجن و هانی دەزگا ئەمنیەكانی ئەو طاغوتانە دەدەن بیانگرن و لەناویان بەرن.

9- ئیمامی ابن العربی لە " أحكام القران " (2/624) ئەفەرمێت :

" وهذا يختلف: إن حكم بما عنده على أنه من عند الله ، فهو تبديل له يوجبالكفر ، وإن حكم به هوى ومعصية فهو ذنب تدركه المغفرة على أصل أهل السنة في الغفران للمذنبين".

واتە: ئەگەر بەحوكمی خۆی حوكم بكات وەك ئەوەی لەلایەن خواوە بیّ، ئەوە گۆرینێتی كە پێی كافر دەبێت، بەلام ئەگەر حوكمی پیّ بكات بەهۆی هەواو ئارەزوو یان وەك سەرپێچیەك ئەوە گوناهەیە لێخۆشبون دەیگرێتەوە لەسەر بنچینەی ئەهلی سونە بۆ لێخۆشبونی تاوانباران.

منیش ئەڵیم: ئیمامی ابن العربی لێرەدا باس لەو كەسە دەكات كە لەرووداوێكدا حوكم بەوە ناكات الله دایبەزاندوە ، پاشان ئەلیّ ئەگەر روداوەكەی گۆری و خۆیشی بزانیّ گۆریوێتی پاشان بلّیّ حوكمم بەوە كردوە كە خوا دایبەزاندوە ئەوە كافربوە، وە وتەكەی ابن العربی مانای

ئەوە ناگەیەنێ ئەگەر دەسەلاتدار حوكمی بەغەیری شەرعی الله كرد و دان بنات بەوەی ئەوە شەرعی الله نیە و نكۆڵی لەشەرعی الله نەكات كافر نابێت ، بەلكو كارەكەی تاوانێكە لە تاوانەكان، بەلام ئەگەر حوكم بەغەیری شەرعی الله بكات بڵێ ئەوە شەرعی الله یە ئەوە كافر دەبێت !! ئەم تێگەیشتنە بەهیچ شێوەیەك ناخوێنرێتەوە لە وتەكەی إبن العربی بەهیچ شێوەیەك لەبەر چەن هۆكارێك :

1- هەركەسێك شەرعی الله بگۆرێ بەزانیەوە شتێك بداتە پاڵ شەرعی الله كە لە دینی الله نەبێت ئەگەر حوكمی پێ بكات یان نەیكات كافر دەبێـت، بۆ ؟ چونكە هەڵبەستە و درۆی داوەتە پال الله تعالی .

2- ئەو دەسەڵاتدارەی حوكم بەغەیری شەرعی الله دەكات لەهەر مەسەلەیەك بێت ئەوا الله تعالی بە طاغوت ناوی بردوە ، طاغوت یش سەری كوفرە ، چۆن حوكمی ئەدرێ بەوەی كافرنەبوە مادام بیروباوەری لەگەل نەبوبێ

3- ئەو دەسەڵاتدارە موسڵمانەی كە كارەكەی تاوانێكە لە تاوانەكان ئەوەیە كە لە رووداوێكدا حوكم ناكات بەو حوكمەی الله دایبەزاندوە، نەك ئەو حاكمەی بەهۆی هەواو ئارەزووەوە بەغەیری شەرعی الله تعالی حوكم دەكات، چونكە ئەم هەواو ئارەزوەیە وای لێ كردوە حوكم بكات بەغەیری شەریعەتی الله و توشی كافربون و دەرچونی كردوە لە دین ، چونكە تایبەت مەندیەكی الله تعالی بەخۆی داوە.

پرسیار ئایا جیاوازی لەنێوان ئەو حاکمە چی یە کە ئەڵێ ئەم کەسە زینای لەسەر سابت بوە بەلام من حوکمی ئازاد کردن ئەدەم بەسەریدا چونکە بەڕەزامەندی هەردوولا بوە ،لەگەل ئەو کەسەی بە موسڵمانێ ئەڵێ پێویستە نوێژی نیوەرۆ پێنج رەکعات بکات ، ئایا ڕەوایە بۆ ئەو موسڵمانە واز لە نوێژەکەی بهێنێ هەرچەنە تواناشی هەبێت، یاخود موسڵمان سەرپشکە لە نوێژ نەکردن بۆی هەیە بیکات و نەیکات کەس بۆی نیە بەشداری ژیانی تایبەتی کەس بکات.

یان بڵێ ئافرەتی موسڵمان ئازادە لە حیجاب کردن و نەکردن و کەس پەیوەندی بەژیانی تایبەتی کەسەوە نیە، ئایا بەم کەسە ئەوترێ کافر نابێ تا لەبیروباوەریدا بەحەلالی نەزانیبێ ؟

یان بڵێ ئەگەر ئەم کارە بکات بەهۆی هەواو ئارەزوەکانی یان وەك سەرپێچی و گوناهێك ئەوا کافر نابێت؟

10- ئیمامی قورتوبی لە " المفهم (5/117) ئەفەرمیت :

"وقوله﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ يحتج بظاهره من يكفر بالذنوب ، وهم الخوارج ! ، ولا حجة لهم فيه؛ لأن هذه الآيات نزلت في اليهود المحرفين كلام الله تعالى ، كما جاء في الحديث ، وهم كفار ، فيشاركهم فيحكمها من يشاركهم في سبب النزول.

وبيان هذا: أن المسلم إذا علم حكم الله تعالى في قضية قطعاًثم لم يحكم به،فإن كان عن جحد كانكافراً ، لا يختلف في هذا ،وإن كان لا عن جحد كان عاصياً مرتكب كبيرة ، لأنه مصدق بأصل ذلك الحكم ، وعالم بوجوب تنفيذه عليه ، لكنه عصى بترك العمل به ، وهذا في كل ما يُعلم من ضرورة الشرع حكمه ؛ كالصلاة وغيرها من القواعد المعلومة ، وهذا مذهب أهل السنة".

واته: ئەوانەی بەتاوان خەلکی کافر دەکەن بەڵگە بەم ئایەتە دێننەوە (ومن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هم الكافرون) ئەمانە خەوارجن ئەم ئایەتە نابێتە بەڵگە بۆیان، چونکە ئەم ئایەتە لەبارەی جولەکەوە دابەزی کە حوکمی خوایان گۆریبوو وەك لە فەرموودە هاتوە ، ئەوانە کافرن ، هەرکەسێك هاوشێوەی ئەوان بێت لە هۆکاری دابەزینی ئایەتەکە ئەوا حوکمی وەك ئەوانە.

رونکردنەوەی ئەمە : ئەگەر موسڵمانێك لە مەسەلەیەکدا حوکمی خوا بزانێ و حوکمی پێ نەکات و نکوڵی لێ بکات ئەوا کافرە، هیچ جیاوازیەك لەمەدا نیە، بەڵام ئەگەر نکوڵی لێ نەکات ئەوا سەرپێچیکارە و تاوانێ گەورەی ئەنجامداوە، لەبەرئەوەی بنچینەی حوکمەکەی بەراست خستۆتەوە و زانایە بەوەی پێویستە لەسەری جێ

بەجێ بکرێ ، بەڵام سەرپێچی کردوە بەکار پێ نەکردنی ئەم حوکمە لەزانراوە زەرورەکانی شەرعە، وەك نوێژ و هەموو بنچینە زانراوەکانی تر، ئەمەش ریبازی ئەهلی سونەیە.

منیش ئەڵیم : ئەمەش رونترین وتەیە کە راستی ئەو شیکردنەوەکەی من روون دەکاتەوە لەم مەسەلەیەدا ، ئیمامەی قورطبی بریاری ئەوە ئەدا هەرکەسێك هەمان کاری جولەکە بکاتەوە کوفری گەورەی ئەنجام داوە و کافربوە کارەکەشیان بریتی بووە لە گۆرینی حوکمی خوا . ێ

ئیستا ئەپرسین جولکە چییان کرد کە بەهۆیەوە ئەو ئایەتانەیان لەسەر دابەزی ؟

حوکمی زینایان گۆری بۆ دەموچاو رەش کردن حوکمی کوفری گەورە درا بەسەر کارەکەیان وە وە کارەکەیان بە گۆرینی حوکمی خوا بریاردرا، وە ئیمامی قورطبی حوکمی کافر بونی دابەسەر هەرکەسێك هاوشێوەی کارەکەی ئەوان ئەنجام بدات،
پاشان بروانە ئەم وتەیەی ئیمامی قورطبی((

ئەوانەی بەتاوان خەلکی کافر دەکەن بەڵگە بەم ئایەتە دێننەوە (ومن لم یحکم بما أنزل الله فأولئك هم الکافرون) ئەمانە خەوارجن))

ئیمامی قورطبی لێرەدا باس لە حوکم نەکردن دەکات بەوەی الله دایبەزاندوە و باسی حوکم کردن بەغەیری شەرعی الله ناکات بۆیە خەوارج بەبێ هیچ وردەکاریەك لەسەر مانای ئایەتەکە توشی هەڵەبون بەتاوان خەڵکیان کافر دەکرد، پاشان ئیمامی قورطبی باسی ئەو حوکمە کوفریە دەکات کە لەدین دەهێنەرە کە بریتیە لە حوکم کردن بەغەیری شەرعی الله

وەکو جولەکە.

وە ئیمامی قورطبی رونیدەکاتەوە مەبەست لەو بڕگەیەی فەرمویەتی (ئەوکەسە کافر نابێت تاکو بیروباوەڕی بەو شێوەیە نەبێت) مەبەست پێی ئەو کەسەیە لە ڕووداوێکدا حوکم نەکات بەو حوکمەی خوا دایبەزاندوە نەك بچێت حوکم بەغەیری شەرعی خوا بکات، وەك رەحمەتی خوای لێ بێت فەرمویەتی :(

رونکردنەوەی ئەمە : ئەگەر موسڵمانێك لە مەسەلەیەکدا حوکمی خوا بزانێ و حوکمی پێ نەکات و نکوڵی لێ بکات ئەوا کافرە، هیچ جیاوازیەك لەمەدا نیە، بەڵام ئەگەر نکوڵی لێ نەکات ئەوا سەرپێچیکارە و تاوانێ گەورەی ئەنجامداوە، لەبەرئەوەی بنچینەی حوکمەکەی بەراست خستۆتەوە و زانایە بەوەی پێویستە لەسەر جێبەجێ بکرێ ، بەڵام سەرپێچی کردوە بەکار پێ نەکردنی.)

منیش ئەڵێم : ئەوە چ جۆرە کەسێکە کافر نابێت تاکو بیروباوەری بەو شێوەیە نەبیت وەك ئیمامی قورطبی ئەفەرمیت؟

ئەو جۆرە کەسەیە کە فەرمویەتی (لم یحکم به)حوکمی نەکردبێت ، نەك ئەو جۆرە کەسەی (حکم بغیر شرع الله) بەغەیری شەرعی الله حوکمی کردبێت، جیاوازی زۆر هەیە لەنێوان حوکم نەکردن و حوکم کردن بەغەیری شەرعی الله، یەکەم کە وردەکاری تێدایە و خەوارج لەبارەی بەهەڵداچون و زانایان لەبارەیەوە لێکدانەوەیان کردوە، بەلام ئەو حاکمەی بەغەیری شەرعی خوا حوکم دەکات ئەم جۆرە حاکمە هیچ وردە کاریەکی

تیدانیه و پرسیار له بیورباوەری ناکرێ ، چونکه بەوکاره خۆی کردوه
بەخوایەك له الله دا وه بەو کارەی بوه طاغوت.
بەڵگەش لەسەر ئەوەی ئیمامی قورطبی باس له حوکم نەکردن دەکات نەك
حوکم کردن بەغەیری شەرع ئەوەیه که فەرمویەتی (

ئەم حوکمه لەزانراوه زەرورەکانی شەرعه، وەك نوێژ و هەموو بنچینه
زانراوەکانی تر، ئەمەش ریبازی ئەهلی سونەیه)

لێرەدا باس له وازهێنان له فەرزێ له فەرزەکانی شەرع دەکات و نمونەی به
نوێژ دێنێتەوه ؟

ئایا کەسێك نوێژ نەکات کافردەبیت یان پێویست دەکات بەحەلاڵی بزانی
وازهێنان لەنوێژ ئەوجا کافر دەبێت ؟ وه ئایا ئەگەر کەسێك ژمارەی
رکاتەکانی نوێژی نیوەرۆ بکاته پینج رکات بەهەمان شێوه کافر نابێت تاکو
بەحەلاڵی نەزانێ و وردەکاری تێدایه ؟ ! یان کەسێك نوێژی سونەت بکاته
نوێژی فەڕز و نوێژی فەڕزیش بکاته نوێژی سونەت وردەکاری هەیه له
حوکمدان لەسەری و کافر نابێت تاکو بەحەلاڵی نەزانێ ؟ !

وەلاَم وردەکاری تەنها له وازهێنان له نوێژ هەیه تەنها ئەم واهێنانەیه که
سەیری بیروباوەڕی دەکرێ ئایا بیروباوەری وایه که فەڕزه یاخود نا ئایا که
نوێژ ناکات باوەڕی پێی نیه یان لەبەر تەمبەڵێ نایکات و باوەڕی پێی هەیه ،
یەکەم پێی کافر دەبێت بەلاَم دووەم لای ئیمامی قورطبی کافر نابێت بەڵکو
به سەرپێچیکار دادەنرێ بەهەمان جۆر سەیری حاکمی موسڵمان دەکرێ
کاتێ لەمەسەلەیەکدا حوکم ناکات بەو حوکمی خوا دایبەزاندوه وه

بەغەیری شەرعی خوا تیایدا حوکمی نەکردوە ، بۆیە ئەگەر وازهێنانەکەی بەهۆی ئینکاری و نکۆڵی کردن بێ ئەوە کوفری گەورەیە و کافر بوە ، بەلام ئەگەر وازهێنانەکەی بەهۆی هەواو ئارەزوو یان تەماعێکی دونیایی بوبێ باوەڕی وابێ حوکم کردن بەحوکمی الله واجبە لەسەری ئەوە حاڵەتەکەی کوفری بچوکە وەك یەکێکە لە تاوان و سرپێچیەکان و بۆکافربونی پێویست بە حەڵاڵ زانینی دەکات لەلایەن خاوەنەکەیەوە .

11- شیخی ئیسلام (ابن تیمیة) لە مجموع الفتاوی " (3/267) ئەفەرمیت:

والإنسان متى حلّل الحرام المجمع عليه أو حرم الحرام المجمع عليهأو بدل الشرع المجمع عليه كان كافراً مرتداً باتفاق الفقهاء، وفي مثل هذا نزل قوله على أحد القولين : ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَهُمُ الْكَافِرُونَ﴾ [المائدة:44] ؛أي: المستحل للحكم بغير ما أنزل الله.

واتە: ئینسان هەرکاتێك حەڵاڵێکی حەرام کرد یان حەرامێکی حەڵاڵکرد کە کۆدەنگی لەسەرە ، یان شەرعی گۆڕی کە کۆدەنگی لەسەرە ، ئەوە بەڕەزامەندی شەرعناسان کافر و مورتەدە، هەر لەم بارەشەوە لەسەر یەکێك لە وتەکان ئەم ئایەتەی خوای گەورە دابەزیوە (ومن لم یحکم بما انزل الله فأولئك هم الكافرون) یەعنی، بەحەڵاڵی بزانێ حوکم نەکردن بەو حوکمەی الله دایبەزاندوە.

منیش ئەڵێم: پێشەوا (ابن تيمية) باس لە حوكمی ئەو كەسە دەكات كە حەڵاڵێك حەرام دەكات یان حەرامێك حەڵاڵ دەكات وە باس لە حوكمی ئەو كەسە دەكات كە حوكمی شەرع دەگۆڕێ وەك حاڵی جولەكەكان كە ئایەتەكانی 44 و 45 و 46 ی سورەتی مائیدەیان لەبارەوە دابەزی و حوكمی خوایان گۆڕیبوو لەبەردباران كردنی زیناكار بۆ دەموچاو رەش كردنی و گەراندنی بەناو خەڵكیدا بەو كارەش حوكمی خوایان گۆڕی، شیخی ئیسلام (ابن تيمية) ئەم كارە بە كوفری گەورە و هەڵگەڕانەوە لە دین ناودەبات بەرەزامەندی شەرعناسان.

12- هەروەها پێشەوا (ابن تيمية) لە منهاج السنة (5/130) ئەفەرمیت:

قال تعالى: ﴿فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّىَ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُواْ فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا﴾ [النساء:65]؛ فمن لم يلتزم تحكيم الله ورسوله فيما شجر بينهم ؛ فقد أقسم الله بنفسه أنه لا يؤمن ، وأما من كان ملتزماً لحكم الله ورسوله باطناً وظاهراً ، لكن عصى واتبع هواه؛ فهذا بمنزلة أمثاله من العصاة.وهذه الآية ممايحتج بها الخوارج على تكفير ولاة الأمر الذين لا يحكمون بما أنزلالله ، ثم يزعمون أن اعتقادهم هو حكم الله . وقد تكلم الناس بما يطول ذكره هنا، وما ذكرته يدل عليه سياق الآية".

واتە: الله تعالى ئەفەرمويت(فلا وربك لايؤمنون حتى يحكموك فيما شجر

بينهم ثم لايجدوا فى أنفسهم حرجا مما قضيت ويسلموا تسليما)هەرکەسێك دەستگرتوو نەبێت بەداوەری کردنی خوا و پێغەمبەرەکەی لەکێشە و ناکۆکیەکانی نێوانیان، ئەوا الله تعالی سوێندی بەنەفسی خۆی خواردوە کە ئیمان ناهێنن، بەلام کەسێك لە ئاشکرا و پەنهانیدا دەستگرتوو بێت بە حوکم خوا و پێغەمبەرەکەی، بەلام سەرپێچی بکات و شوێنی هەواو ئارەزوی بکەوێ ئەمە لە مەنزیلەتی هاوشێوەکانێتی لە سەرپێچی کاران، ئەم ئایەتە لەو ئایەتانەیە کە خەوارج بەڵگەی پێ دێننەوە لە کافر کردنی ئەو کاربەدەستانەی حوکم ناکەن بەوەی الله دایبەزاندوە، پاشان وا گومان دەبەن کە تەنها باوەریان بە حوکمی خوایە، خەڵکیش ئەم باسەیان کردوە ئەوەی باسمکردوە بەڵگەیە لەسەری روکاری ئایەتەکە.

منیش ئەڵیم : شیخ الاسلام (ابن تیمیة) باس لەوازهێنانی داوەری کردن (التحاکم)دەکات بۆلای پێغەمبەر صل الله علیه وسلم نەك داوەری کردن بۆلای عەیری شەریعەتی الله، چونکە داوەری بردن بۆلای غەیری شەریعەتی الله، داوەری بردنە بۆ لای طاغوت و ئیمانە هێنانە پێی و کوفرکردنە بە خوای مەزن، بەبێ ئەوەی رەچاوی بیروباوەری کەسەکە بکرێ ، بەدەقی ئەم ئایەتە پیرۆزەی الله تعالی ،

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آَمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا "(النساء :60) بەڵام ئەگەر کەسێك لە ئاشکرا و

پەنهانیدا دەستگرتوو بێت بە داوەری کردن بۆ لای حوکمی خواو پێغەمبەرەکەی ، بەڵام لە ڕووداوێکدا واز لەداوەری کردن بینێت بۆ لای پێغەمبەر صل الله علیه وسلم بەهۆی هەواو ئارەزوو یان حوکم نەکات بەشەرعی خوا لە رووداوێکدا بەهۆی هەواو ئارەزوو نەك بەهۆی نکۆڵی لەو حوکمە یان گۆرینی یان داوەری بردن بۆلای غەیری شەریعەتی خوا بەوەش دەچێتە ریزی سەرپێچیکاران بەبەڵگەی ئەوەی ئەفەرمیت:(ئەم ئایەتە لەوانەیە کە خەوارج بەڵگەی پێ دێینەوە بۆ تەکفیرکردنی ئەو کاربەدەستانەی حوکم ناکەن بەوحوکمەی الله دایبەزاندوە)بۆیە ئەو کاربەدەستانەی ئەو سەردەمە کە خوارج تەکفیریان دەکردن بەبەڵگەی ئەم ئایەتە هەموو ئەودەسەلاتدارانە بەشەرعی خوا حوکمیان دەکرد بەلام لەهەندێك ڕووداودا حوکمیان بەگوێرەی حوکمی خوا ناکرد بەهۆی سەرپێچی و هەواو ئارەزوو نەك بەهۆی نکۆڵی کردن و حوکم کردن بەغەیری شەریعەتی الله(هەروەك حاڵی دەسەلاتدارەکانی ئەمرۆ)تەنانەت لەیەك مەسەلەشدا هیچ دەسەڵاتدارێك نەبوە لەسەردەمی خەوارج حوکمیان بەغەیری شەرعی خوا کردبێت، چونکە ئەگەر شتی وا روی بدایە ئەوە سادەترین موەحید تەکفیری دەکرد و هیچ کەسێك دوودڵ نەدەبوو لە دەرچونی لە میلەتی ئیسلام.

13- وە پێشەوا (ابن تیمیة) لە "مجموع الفتاوی"(7/312) ئەفەرمێت:

"وإذا كان من قول السلف: (إن الإنسان يكون فيه إيمان ونفاق)، فكذلك في قولهم: (إنه يكون فيه إيمان وكفر) ليس هو الكفر الذي ينقل عن الملّة، كما قال ابن عباس وأصحابه في قوله تعالى: ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ قالوا: كفروا كفراً لا ينقل عن الملة، وقد اتّبعهم على ذلك أحمد بن حنبل وغيره من أئمة السنة".

واته : ئەگەر لەوتەی پێشین بێت: (ئەكرێ ئینسان ئیمان و دووڕوویی تێدا بێت) هەروەها لە ئەفەرمون (ئەشێ كوفر و ئیمانی تێدا بێت) جگە لە كوفری دەرهێنەر لە ئیسلام، هەروەك عەبدوڵای كوری عەباس و هاوەڵەكانی فەرموویانە دەربارەی ئەم ئایەتەی الله تعالى : (ومن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هم الكافرون) ئەمە كوفرێكە دەرهێنەر نیە لەئیسلام لەمەشدا ئەحمەدی كوری حەنبەل و عەیری ئەویش لە پێشەوایانی ئەهلی سونە شوێنیان كەوتون.

منیش ئەڵێم : شیخی ئیسلام (ابن تيمية) لێرەدا باس لە حوكم نەكردن دەكات بەو حوكمەی الله دایبەزاندوە نەك حوكم كردن بەغەیری شەرعی الله، گەورەترین بەڵگەش بۆ ئەوە شایەدی دانێتی بەوتەی ابن عباس و هاوەڵەكانی كاتێ وەڵامی خەواریجەكانیان دایەوە، ئەمەش وتەی (ابن تيمية) دەربارەی ئەو حاكمەی بەغەیری شەریعەتی الله حوكم دەكات : هەركاتێك ئینسان حەرامێكی حەڵاڵ كرد كە كۆدەنگی لەسەرە یان حەڵاڵێكی حەرام كرد كە كۆدەنگی لەسەرە یان شەرعی گۆری كە كۆدەنگی لەسەرە ئەوا بە رەزامەندی شەرعناسان كافر دەبیت.

(مجموع الفتاوى : 3 / 267.)

وه ئەفەرمێت :

: " ومعلوم أن من أسقط الأمر والنهي الذي بعث الله به رسله فهو كافر باتفاق المسلمين واليهود والنصارى " (مجموع الفتاوى : 8/ 106)

واته : زانراوه هەركەسێك ئەو فەرمان و قەدەغەكراوانەى الله تعالى بەپێغەمبەرەكانى ناردوە لەكارى بخات ئەوا كافره بە ڕەزامەندى هەموو موسڵمانان و جولەكە و گاور.

14- ئيمامى (ابن القيم الجوزى) له "مدارج السالكين"(1/336) ئەفەرمێت:

والصحيح: أن الحكم بغير ما أنزل الله يتناول الكفرين : الأصغر والأكبر بحسب حال الحاكم ، فإنه إن اعتقدوجوب الحكم بما أنزلالله في هذه الواقعة ، وعدل عنه عصياناً، مع اعترافه بأنه مستحقللعقوبة ؛ فهذا كفر أصغر. وإن اعتقد أنه غير واجب، وأنه مُخيّر فيه، مع تيقُنه أنه حكم الله، فهذا كفر أكبر. إن جهله وأخطأه، فهذا مخطئ، له حكم المخطئين.

راست ئەوەيە حوكم كردن بەجگە لەوەى الله دايبەزاندوە دوو جۆر كوفر دەگرێتەوە : بچووك و گەورە بەپێى حاڵى حاكمەكە ، ئەگەر بيروباوەرى وابێت واجبە حوكمى خوا لەم ڕووداوەدا بەلام بەهۆى سەرپێچى لێى

لابدات، دان بنێت بەوەی شایستەی سزایە ، ئەوا کوفری بچووکە، بەلام ئەگەر بیروباوەری وابیت واجب نیە لەسەری و سەرپشکە تیایدا بزانێ ئەوە حوکمی الله ، ئەوا کوفری گەورەیە بەلام ئەگەر نەزانێ یان هەڵە بکات ئەوا هەڵەیە، حوکمی بەهەڵەداچوانی هەیە.

منیش ئەڵێم : (ابن القیم) باس لەو حاکمە دەکات وازی لە حوکمی الله هێناوە لە رووداوێکی دیاریکراودا نەك حوکمی کردبێ بەغەیری شەریعەتی الله، وە باس لەو حاکمە ناکات کە حوکمی خوای گۆڕیبێ وەك کاری جولەکەکان و دەسەڵاتدارانی ئەمڕۆی ناوچەکە.

15- هەروەها لە کتێبی "الصلاة وحكم تاركها" لەلاپەرە(72) ئەفەرمیت:

"وهنا أصل آخر، وهو الكفر نوعان: كفر عمل. وكفر جحود وعناد . فكفر الجحود: أن يكفر بما علم أن الرسول جاء به من عند الله جحوداً وعناداً؛ من أسماء الرب، وصفاته، وأفعاله ، وأحكامه. وهذا الكفر يضاد الإيمان من كل وجه . وأما كفر العمل: فينقسم إلى ما يضاد الإيمان، وإلى ما لا يضاده : فالسجود للصنم ، والاستهانة بالمصحف ، وقتل النبيِّ ، وسبه؛ يضاد الإيمان. وأما الحكم بغير ما أنزل الله ، وترك الصلاة ؛ فهو من الكفر العملي قطعاً".

لێرەدا بنچینەیەکی تر هەیە ئەوەش ئەوەیە کوفر دوو جۆرە : کوفری کردەوە

و کوفری نکۆلی وتەکەبوری، کوفری نکۆڵی کردن : خۆی بێباوەر بکات بەو دینەی دەیزانی لەلایەن خواوە هاتوە بۆ پێغەمبەر بە نکۆڵی لێ کردنی و ملنەدانی بۆی. بەلام کوفری کردەوە : دەکرێ بەدوو بەشەوە بەشێکیان دژ و پێچەوانەی ئیمانە ، بەشێکی تریان دژی ئیمان نیە ، کڕنۆش بردن بۆ بت ، یان سوکایەتی کردن بە قورئان ، کوشتنی پێغەمبەر یان جنێو پێدانی ئەمانە دژی ئیمانن بەلام حوکم کردن بە جگە لەوەی الله دایبەزاندوە یان وازهێنان لە نوێژ ، ئەوا لە کردەوە کوفریەکانە .

منیش ئەڵێم : مەبەست لەوەی ئەفەرمیت (حوکم کردن بەجگە لەوەی الله دایبەزاندوە) بریتیە لەوەی لە ڕووداوێکدا حوکم نەکات بەو حوکمەی الله دایبەزاندوە ، مەعنای ئەوە نیە حوکم بکات تیایدا بەحوکمێکی تر جگە لە حوکمی الله، وەك ئەوەی بڵێ : سابت بوە فلانە کەس دزە ، ئێمەش بەبەند کردنی بۆ ماوەی مانگێك حوکمی ئەدەین، یان سابت بوە فلانە کەس زیناکارە بەلام مادام بەڕەزامەندی هەردوولا بوە هیچ سزایەکیان لەسەر نیە.

ئەمەش وتەی (ابن القيم) لەبارەی ئەو کەسەی بەغەیری شەرعی الله حوکم دەکات و ئەفەرمیت:

" وقد جاء القرآن وصح الإجماع بأن دين الإسلام نسخ كل دين قبله ، وأن من التزم ما جاءت به التوراة والإنجيل ، ولم يتبع القرآن فهو كافر " (أحكام أهل الذمة :1/ 259).

واتە: قورئان هاتوە لەگەل کۆدەنگی ڕاست و دروست کەوا دینی ئیسلام

هەموو دینەکانی پێش خۆی سڕیوەتەوە و هەرکەسێك دەستگرتوو بێت بەوەی لە تەورات و ئینجیل دا هاتوە و شوێنی قورئان نەکەوێت ئەوا کافره.(أحكام أهل الذمة : 259/1).

16- ئیمامی (ابن كثير) لە " تفسير القران العظيم" (61/2) ئەفەرمێت:

﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَهُمُ الْكَافِرُونَ﴾ لأنهم جحدوا حكم الله قصداً منهم وعناداً وعمداً، وقال ههنا: (فَأُوْلَـئِكَ هُم الظَّالِمُونَ) لأنهم لم ينصفوا المظلوم من الظالم في الأمر الذي أمر الله بالعدل والتسوية بين الجميع فيه، فخالفوا وظلموا وتعدوا".

واته :

(ومن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هم الكافرون) لەبەرئەوەی بەمەبەست و ملنەدان وئەنقەست نکۆڵیان کرد لە حوکمی الله، وە خوای گەورە لە ئایەتەکەی تردا ئەفەرمێت : (فأولئك هم الظالمون) لەبەرئەوەی تۆڵەیان بۆ ستەم لێکراو نەدەکردەوە لە ستەمکارکە خوای گەورە فەرمانی کردبوو بەدادپەروەری و یەکسانی لەنێوان هەموان، پێچەوانە و ستەم ودەستدرێژیان کرد.

منیش ئەڵێم : ئیمامی ئیبن و کەسیر لیرەدا باس لەو کەسە دەکات کە حوکم بەو حوکمە ناکات الله دایبەزاندوە بە نکۆڵیٚ و ملنەدان و ئەنقەست.

ئەمەش کوفرەکەی کوفری گەورەیە دەرهێنەرە لە دین.

ئەمەش وتەی (ابن کثیر) لەبارەی ئەو حاکمەی بە غەیری شەرعی الله حوکم دەکات :

وإليك كلام ابن كثير في الحاكم الذي يحكم بغير شرع الله :
يقول ابن كثيرـ رحمه الله ـ في تفسير قوله تعالى] أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنْ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ [(المائدة 50)
" ينكر تعالى على من خرج عن حكم الله المشتمل على كل خير الناهي عن كل شر وعَدَلَ إلى ما سواه من الآراء والأهواء والاصطلاحات التي وضعها الرجال بلا مستند من شريعة الله ، كما كان أهل الجاهلية يحكمون به من الضلالات والجهالات مما يضعونها بآرائهم وأهوائهم ، وكما يحكم به التتار من السياسات الملكية المأخوذة عن ملكهم جنكز خان الذي وضع لهم الياسق ، وهو عبارة عن كتاب مجموع من أحكام قد اقتبسها عن شرائع شتى من اليهودية والنصرانية والملة الإسلامية وغيرها، وفيها كثير من الأحكام أخذها من مجرد نظره وهواه ، فصارت في بنيه شرعا متبعا يقدمونها على الحكم بكتاب الله وسنة رسوله صلى الله عليه وسلم ، فمن فعل ذلك فهو كافر يجب قتاله حتى يرجع إلى حكم الله ورسوله فلا يحكم سـواه في قليـل ولا كثـير. (تفسير ابن كثير: 2/67.)

واتە : ئیمامی "ئیبن کەثیر" (رحمە): لە تەفسیری ئایەتی: "أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ" دەفەرمووێ: (خوای گەورە سەرزەنشتی ئەوانە دەکا کە لە حوکمی خوا دەردەچن و لا دەدەن، کە

هەموو خێرێکی لەخۆگرتووە و قەدەغەی هەموو خراپەیەک دەکا و ئەو کەسەی لا دەدات بۆ لای غەیری ئەو لەو بۆچوون و هەوا و ئارەزوو و دەستوورانەی کە مرۆڤەکان دایان ناوە بەبێ وەرگرتن لە شەریعەتی خوا، هەروەکو خەڵکی جاهیلیەت لەو گومڕاییانەی حوکمیان پێی دەکرد بە هەوا و ئارەزوو و بۆچوونەکانیان و هەروەکو ئەوەی تەتار حوکمیان پێ دەکرد لە سیاسەتە پادشاییە وەرگیراوەکەیان لە پادشاکەیان "جەنگیز خان" کە "یاسق"ی بۆ دانان کە ئەویش بریتیبوو لە کتێبێکی کۆکراوە لە حوکمەکان کە وەری گرتبوو لە شەریعەتی جیاجیا، لە یەهوودیەت و نەصڕانیەت و ئیسلام و غەیری ئەوانە، وە تێیدا چەندین حوکم هەیە کە لە هەوا و ئارەزوو و بۆچوونی خۆی وەری گرتووە، جا ئەو یاسقە لەناو کوڕەکانی بووە شەرعێکی پەیڕەوکراو کە بەپێش حوکمکردن بە کتێبی خوا و سوننەتی پێغەمبەرەکەیان دەخست، جا ئەوەی لەوان ئەو کارە بکات؛ ئەوا کافرە و واجبە جەنگی لەگەڵ بکرێ هەتاکو دەگەڕێتەوە بۆ حوکمی خوا و پێغەمبەرەکەی، لە غەیری حوکمی خوا و پێغەمبەرەکەی نابێ هیچ حوکمێک پەیڕەو بکرێ لە کەم و زۆر)

وە ئیمام(ابن كثير) ئەفەرمێت :

(ئەوەی واز بێنێت لە شەرعی موحکەم کە دابەزیوەتە سەر موحەممەدی کوڕی عبد کۆتای پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) و حوکم بباتە بەر

شەریعەتە مەنسوخەکانی تر ئەوا کافربووە! چ جای ئەو کەسەی حوکم دەباتە بەر (یاسا) و بەپێش شەرعی خوای گەورەی دەخات! ئەوەی ئەو کارە بکات بە کۆدەنگی موسوڵمانان کافر بووە)

17- ئیمامی (الشاطبی) لە "الموافقات"(39/4) ئەفەرمیت:

"هذه الآية والآيتان بعدها نزلت في الكفار ، ومن غيّر حكم الله من اليهود ، وليس في أهل الإسلام منها شيء؛ لأن المسلم –وإنارتكب كبيرة- لا يقال له: كافر".

واتە: ئەم ئایەتە و دوو ئایەتی پاش ئەمەش لەبارەی کافرانەوە دابەزیوە هەرکەسێك حوکمی خوا بگۆڕێ لە جولەکە ، هیچی دەربارەی ئەهلی ئیسلام نیە ، چونکە موسڵمان گەرچی تاوانێکیش ئەنجام بدات پێی ناوترێ کافر.

منیش ئەڵێم: ئیمامی شاطبی لێرەدا ئایەتەکانی (44 و 45 و 47) سورەتی مائیدە روون دەکاتەوە بۆ کێ دابەزیون کە ئەو جولەکانەن حوکمی خوایان گۆڕیوە، وە هەرکەسێك هەمان کاری ئەوان بکاتەوە کافرە وەکو ئەوان، چونکە ئەو کارەی ئەوان یەکێك نیە لە تاوانە گەورەکان بەلکو کوفرە و لەدین دەرت دەکات، موسڵمانان کاری وایان لێ ناوەشێتەوە چونکە ئەگەر هەمان کاری ئەوان بکەن و حوکمی الله بگۆڕن بە موسڵمان هەژمارناکرێن، دەکرێ موسڵمان تاوانێ گەورە ئەنجام بدات و لە

رووداوێك دا حوكم به حوكمی خوا نه‌كات به‌بێ ئه‌وه‌ی حوكمی خوا بگۆڕێ وێنه‌ی ئه‌مه پێی ناوترێ كافر و ده‌رچوو له‌ دین مادام به حه‌ڵاڵ و ڕه‌وای نه‌زانێت. وه وته‌كه‌ی ئیمامی شاطبی ئه‌وه ناگه‌یه‌نێت كه‌سێك له موسڵمانان هه‌مان كاری جوله‌كه بكاته‌وه كاره‌كه‌ی به‌تاوان هه‌ژماربكرێ و پێی كافر نه‌بێـت تاكو به‌حه‌ڵاڵی نه‌زانێـت.!!!

18- ئیمامی (ابن أبی العز الحنفی) له شه‌رحی "الطحاویة" لاپه‌ره(323) ئه‌فه‌رموێت:

وهنا أمر يجب أن يتفطن له، وهو: أن الحكم بغير ما أنزل الله قد يكون كفراً ينقل عن الملة ، وقد يكون معصية: كبيرة أو صغيرة، ويكون كفراً: إما مجازاً؛ وإما كفراً أصغر ، على القولين المذكورين. وذلك بحسب حال الحاكم: فإنه إن اعتقد أن الحكم بما أنزل الله غير واجب، وأنه مخير فيه، أو استهان به مع تيقنه أنه حكم الله ؛ فهذا أكبر. وإن اعتقد وجوب الحكم بما أنزل الله، وعلمه في هذه الواقعه ،وعدل عنه مع اعترافه بأنه مستحق للعقوبة؛ فهذا عاص، ويسمى كافراً كفراً مجازيا، أو كفراً أصغر. وإن جهل حكم الله فيها مع بذل جهده واستفراغ وسعه في معرفة الحكم وأخطأه؛ فهذا مخطئ، له أجر على اجتهاده، وخطؤه مغفور. "

واته: لێره‌دا كارێك هه‌یه پێویسته زیره‌كانه لێی بڕوانین: ئه‌ویش حوكم كردنه به‌غه‌یری دابه‌زێنراوی خوا، جاری واهه‌یه كوفرێكه ده‌رت ده‌كات له

دین و جاری واش هەیە سەرپێچیە : وەك تاوانی گەورە یان بچووك وە یان کوفری مەجازیە یان کوفری بچووکە لەسەر هەردوو ئەو ووتەیەی باسکراوە، ئەوەش بەپیی حاڵەتی حاکمەکە، ئەگەر بیروباوەری وابێت واجبە حوکم کردن بە دابەزێنراوی الله ، بشزانێ حوکمی خوا لەو ڕووداوەدا بەڵام لیی لابدا خۆیشی بەشایستەی سزا بزانێ ، ئەمە سەرپیچیکارە ناوی کافری لێ دەنرێ کوفرێکی مەجازی یان کوفری بچووك، بەلام گەر لەو رووداوەدا دا هەوڵدان و بەگەرخستنی هەموو تواناکانی حوکمی خوای نەزانی و هەڵەی کرد ئەوا هەڵەیە ، پاداشتی بۆ هەیە لەسەر ماندووبونەکەی و هەڵەکەشی چاوپۆشی لێ دەکرێ.

منیش ئەڵێم: وتەکەی (ابن العز) دەربارەی حاکمی موسڵمانە کە حوکم بەشەرعی الله دەکات بەلام لەرووداوێکی دیاریکراودا حوکمی پێ ناکات ئائەمەیە وردەکاری لەحەقیدا دەکرێ و بەپێی حاڵ و بیروباوەری حوکمی لەسەر دەدرێ ، و شێخ (ابن العز) باس لەو حاکمە ناکات کە حوکم بەغەیری شەرعی الله دەکات چونکە ئەوکەسەی بەغەیری شەرعی الله دەکات تاکە وەصفی شەرعی بۆی ئەوەیە کە طاغوتە و هیچ وردەکاریەکیش نیە لە حوکمی طاغوت.

19-ئیمامی (ابن حجرالعسقلانی) له "فتح الباري" (13/120) دەفەرمووێت:

"إن الآيات،وإن كان سببها أهل الكتاب، لكن عمومها يتناول غيرهم، لكن لما تقرر من قواعد الشريعة : أن مرتكب المعصية لا يسمى: كافراً ، ولا يسمى – أيضاً – ظالماً؛ لأن الظلم قد فُسر بالشرك، بقيت الصفة الثالثة"؛ يعني الفسق.

واته: ئەم ئایەتانە هەرچەندە هۆکارەکانیان ئەهلی کیتاب بێت، بەڵام گشتاندنەکەی غەیری ئەوانیش دەگرێتەوە ، بەلام کاتێك بریاردراوە لە بچینەکانی شەریعەت : کەسی سەرپێچیکار ناونانرێ بە کافر، وە نانانرێ بە ستەمکار(الظالم) چونکە (الظلم) لێکدراوەتەوە بە " شیرك " سیفەتی سێیەم ماوەتەوە ئەویش "الفسق" ه .

منیش ئەڵێم : (ابن حجر) لیرەدا باس لە گشتی بونی ئایەتەکانی (45 و 44 ، 47)سورەتی مائیدە دەکات رونی دەکاتەوە کە هەموو کافران دەگرێتەوە لەوانەی دەرچوون لە ئیسلام ئەوانەی کارەکەی جولەکە ئەنجام دەدەنەوە و هەموو ئەو حاکمانەش دەگرێتەوە کە حوکم ناکەن بە دابەزێنراوی الله، لە ڕووداوێکی دیاریکراو ئەم کارەی بە سەرپێچیەك لە سەرپێچیەکان دادەنرێ مادام بەحەڵاڵی نەزانێت، وە ئیمامی (ابن الحجر) و هیچ زانایەکی ئیسلام نەیان فەرموە هەرکەسێك هەمان کاری جولکە ئەنجام بدات کارەکەی تاوانێك بێت لە تاوانەکان لەدین دەرناچێت تاکو بەحەڵاڵی نەزانێت.

20- شێخ عبداللطیف بن عبدالرحمن ال الشیخ له " منهاج التأسیس" لاپەرە (71) ئەفەرمێت:

وإنما يحرُم إذا كان المستند إلى الشريعة باطلة تخالف الكتاب والسنة، كأحكام اليونان والإفرنج والتتر، وقوانينهم التي مصدرها آراؤهم وأهوائهم، وكذلك البادية وعادتهم الجارية... فمن استحل الحكم بهذا في الدماء أو غيرها ؛ فهو كافر، قال تعالى : ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ ... وهذه الآية ذكر فيها بعض المفسرين: أن الكفر المراد هنا: كفر دون الكفر الأكبر؛ لأنهم فهموا أنها تتناول<u>منحكم بغير ما أنزل الله، وهو غير مستحل لذلك، لكنهم لا ينازعون فيعمومها للمستحل ،</u> وأن كفره مخرج عن الملة".

واتە: ئەوەی یاساغ کراوە بریتیە لەوەی ئەگەر لەسەرچاوەیەکی پوچەڵەوە وەرگیرابێت پێچەوانەبێت بە قورئان وسونەت وەك حوکمەکانی یۆنان و ئیفرەنج و تەتەر و یاساکانیان ئەوانەی لە بۆچوون و هەواو ئارەزوەکانیان سەرچاوەی گرتوە، بەهەمان شێوە خەڵکانی دێهات و دەشت نشینەکان ئەو نەریتانەی لەسەری دەڕۆن، هەرکەسێك حوکم بەمانە حەلال بکات لە خوێن و شتەکانی تر، ئەوە کافرە، خوای تەعالی دەفەرمووێت: (ومن لم یحکم بما أنزل الله فاولئك هم الکافرون) هەندێك لە راڤەکارانی قورئان لەبارەی ئەم ئایەتەوە فەرمویانە : ئەو کوفرەی لێرەدا مەبەستە کوفرێکە لە خوار کوفری گەورە، چونکە تێگەیشتون <u>هەرکەسێك دەگرێتەوە کە حوکم دەکات</u>

بەغەیری دابەزێنراوی الله کە بەحەڵاڵی نازانێت، بەلام هیچ راجیاو جیاواز نین کە گشتیەکەی بۆ کەسێکە بەحەڵالی دائەنات و کوفرەکەی گەورەیە و لەدین دەرهێنەرە.

منیش ئەڵێم: شێخ عبداللطیف مەبەستی لە وشەی بەحەڵاڵ دانان بەحەڵاڵ دانانی دڵ نیە ، بەڵکو بەحەڵاڵ دانانی کردەوەیە، ئەوەش بەوەی رێگە بدات بەو حوکمە، ئەو حاکمەی بەپێچەوانەی قورئان و سونەت حوکم دەکات بەوکارەی حەڵاڵی کردوە هەرکەسێك یاسای پێچەوانەی شەرعی الله دابرێژی لە یاسای فەرەنسی و ئینگلیزی غەیری ئەوان لە یاساکانی مرۆڤ وەبەسەر گەل فەرزی دەکەن و چەندین مەحکەمەی بۆ دادەنەن و ناوی دەنەن بەدادگای دادپەروەری، وە خەڵکیش ناچار دەکەن داوەری کردنیان بۆلای ئەوانە بەرنەوە ، سزای هەرکەسێك یش دەدەن رەخنەی لێ بگرێ ، ئایا ئەمە بە حەڵاڵ کردن وەسف ناکرێ ؟!!

21- شێخ عبدالرحمن بن ناصر السعدی لە " تیسیر الکریم الرحمن" ئەفەرموێت:

" فالحکم بغیر ما أنزل الله من أعمال أهل الکفر، وقد یکون کفرً ینقل عن الملة،وذلك إذا اعتقد حله وجوازه، وقد یکون کبیرة من کبائر الذنوب، ومن أعمال الکفر قد استحق من فعله العذاب الشدید .. ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا

أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾قال ابن عباس: كفر دون كفر، وظلم دون ظلم،وفسق دون فسق، فهو ظلم أكبر عند استحلاله، وعظيمة كبيرة عند فعله غير مستحل له".

واته: حوكم بەغەیری دابەزێنراوی الله ، لە کرداری ئەهلی کوفرە، جاری واهەیە کوفری دەرهێنەرە لە دین، ئەوەش ئەگەر لەبیروباوەریدا بەحەڵاڵی بزانێ ، وە جاری وا هەیە تاوانێکە لە تاوانە گەورەکان، وە ئەنجامدەرەکەی شایستەیە بۆ سزایەکی بەئێش..(ومن لم يحكم بما أنزل الله فاولئك هم الكافرون) ابن عباس دەفەرمووێت: کوفرە لە خوارکوفر، ستەمە لە خوار ستەم، فوسقە لە خوار فوسق، وە ستەمی گەورەیە لەکاتی بەحەڵاڵدانانی، وە تاوانێ مەزنە لەکاتی ئەنجام دانی و بەحەڵاڵی نەزانی بێ.

منيش ئەڵێم: شێخ عبدالرحمن بن ناصر السعدی لێرەدا باس لەو حاكمە دەكات كە حوكم ناكات بەو حوكمەی الله دايبەزاندوە لە مەسەلەيەكدا و لەرووداوێكی دياريكراودا وە باسی ئەو حاكمە ناكات كە حوكم بەغەيری شەريعەتی الله دەكات، هەربۆيە شايەدی و بەڵگەی بە وتەكەی ابن عباس هێناياوە چونكە ئەو هاوەڵە بەڕێزە رەزای خوای گەورەی لێ بێت ئەو وتەيەی دەربارەی خەوارِيجەكان فەرموو رووی لەوان كردبوو.

22- شێخ محمد الأمين الشنقيطی لە " أضواء البيان"(2/104) دەفەرمووێت:

" واعلم: أن تحرير المقال في هذا البحث: أن الكفر والظلم والفسق، كل واحد منها أطلق في الشرع مراداً به المعصية تارة، والكفر المخرج من الملة أخرى: ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ﴾ معارضاً للرسل، وإبطالاً لأحكام الله ؛ فظلمه وفسقه وكفره كلها مخرج من الملة. ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ﴾ معتقداً أنه مرتكب حراماً، فاعلقبيحاً،فكفره وظلمه وفسقه غير مخرج منالملة"

واتە: بزانە وتەی راست لەم توێژینەوەیەدا ئەوەیە هەرکاتێك وشەی (الكفر) یان (الظلم) یان (الفسق)لەشەرعدا هات هەندێك جار مەبەست پێی تاوانە و هەندێ جاریش مەبەست پێی کوفری گەورە و دەرچونە لە دین، هەرکەسێك حوکم نەکات بەوەی الله دایبەزاندوە بۆ بەرهەلستی کردنی پێغەمبەران یان بۆ پوچەڵکردنەوەی حوکمەکانی الله ، ئەوا ستەم و فوسق و کوفرەکەی گەورەیە و لەدین دەری دەکات، بەڵام ئەو کەسەی (هەرکەسێك حوکم نەکات بەوحوکمەی الله دایبەزاندوە)بیروباوەری وابێ حەرام و کارێکی ناشرینی ئەنجام داوە ئەوا ستەم و فوسق و کوفرەکەی گەورە نیە و دەری ناهێنێ لە دین.

منیش ئەڵێم : ئەم ووتیە زۆر روونە هەر ئەوەیە کە من ئەیڵێم و چونکە وتەکەی شێخی شەنقیطی رونە دەربارەی ئەو حاکمەی حوکم ناکات بە دابەزێنراوەی الله لە ڕووداوێکی دیاریکراودا لەگەل ئەو حاکمەی لە ڕووداوێکی دیاریکراودا حوکم بەغەیری شەرعی الله تعالی دەکات، ئایا

هەرکەسێك حوکم بکات بەغەیری شەرعی الله هەر لە مەسەلەیەکدا بێت ئایا پیچەوانە و بەرهەڵستی پێغەمبەرانی نەکردوە ؟ ئایا حوکمی خوای پوچەڵ نەکردۆتەوە ؟!! بۆیە هەرکەسێك وتەکانی شێخی شەنقیطی بخوێنێیتەوە لە (أضواء البيان) دەربارەی یاسا دەستکردەکان بۆی دەردەکەوێ بەهیچ شێوەیەك ئەو شێخە بەرێزە دوو دڵ نەبوە لە کافرکردنی ئەو کەسانەی حوکم بەو یاسایانە دەکەن وە زۆر بەئاشکرا بەدەرچوو لە دینی لە قەڵەم داون.

((لەکۆتاییدا))

<u>هەڵوێستەیەکی تری زانایان هەیە لەبارەی باسەکەمانەوە پێم خۆشە بۆتان نەقڵ بکەم و سوودمەند بن لێی ئەویش ئەوەیە</u>

تۆمەتی خەواریج بە هێزترین بەڵگەیە ـ بە گومانی خۆیان ـ بە دەست ئەو کەسانەی حاکمە تاغووتەکان کافر ناکەن، چونکە ئەوان بانگەشەی ئەوە دەکەن کافرکردنی ئەو کەسەی حوکم بە قوڕئان ناکات، قسەو فیکری خەواریجە!!!

دەڵێن:ئەوەتا خەواریجەکانیش ئەو ئایەتانە بە بەڵگە دەهێننەوە کە ئێوە دەیهێننەوە،(ومَن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هُم الكافرون).وە(إن الحكم إلا لله).

بۆیە پێویستە بزانین مەبەستی خەواریجەکان چی بوو بەم ئایەتانە و، چۆن لێی تێگەیشتبوون و،لەسەر کێیان جێبەجێ دەکرد.
لەسەرەتادا دەڵێم:یەکێك لە نیشانەی مەدخەلیە مورتەدە مورجیئەکان، تۆمەتبارکردنی بانگخوازانی تەوحیدە بە خەواریج وتەکفیری بە بێ بەڵگە، وە بەبێ ئەوەی شارەزاییان هەبێ بە ڕێبازی خەواریج و لێی تێگەیشتبن، وە ئەم تۆمەتەش هەر لە کۆنەوە چەکی دەستی غولاتی موڕجیئەکان بووە و، ئەهلی سوننەیان پێ ترساندووە.(كبرت كلمة تخرج من أفواههم إن يقولون إلا كذبا).

وخصومنا قد (جرمونا) بالذي
هو غاية التوحيد والإيمانِ!

سلّوا على سنن الرسول وحزبه
سيفين سيف يد وسيف لسانِ

لەو زانایانەی ئەم تۆمەتەیان بۆ هەڵبەستراوە:

-ئیمامی ئەهلی سوننە ئەحمەدی کوڕی حەنبەل(ڕەحمەتی خوای لێبی)، کاتێك دەیوت قوڕئان کەلامی خوایە و، ئەوەشی بڵێ دروستکراوە ئەوە کافرە، کەسانێك ڕەخنەیان لەو قسەیە گرت و، گوتیان ئەوە قسەی خەواریجە،واتە کافرکردنی ئەو کەسەی بڵێ قوڕئان دروستکراوە، کە ئیمامی ئەحمەد ئەو قسەیەی بیست پێکەنی و، گوتی:ئەوانە خەڵکانێکی

خراپن!!!

-شەیخولئیسلام ئیبن و تەیمییە(ڕەحمەتی خوای لێبی)، هەر لە سەردەمی خۆیەوە هەتا ئێستاش خەڵکانێك هەبووینە و هەنە کە تۆمەتی خەواریجی دەدەنە پاڵ.

-شەیخولئسیلام موحەممەدی کوڕی عبدالوهاب(ڕەحمەتی خوای لێبی)، ئەم زانا بەڕێزە بە هۆی بانگەوازی بۆ تەوحید و کافرکردنی موشریکەکان، زۆر جار تۆمەتی خەواریجی دراوەتە پاڵ.

شیخ أبو بطین دەفەرمووێ:زۆرێك لەخەڵکی ئەم سەردەمە وا گومان دەبەن کە موحەممەدی کوڕی عبدالوهاب وشوێنکەوتووەکانی خەواریجن،...، وەکەسێکیش ئەو قسەیە دەکات کە یاخی و کەللە ڕەق بێت، مەبەستی ئەوەیە خەڵکی عەوام دوورخاتەوە، یاخود کەسێك ئەم قسەیە دەڵێت کە نەزان بێت بە ڕێبازی خەواریج و، لەبەر نەزانینی ئەو قسەیە دەکات.(مجموعة الرسائل٥٢/١٧).

ئیتر بەم شێوەیە تا ئەمڕۆش ئەهلی سوننە ئەم تۆمەتەیان دەدرێتە پاڵ، کە ئەوان لێی دوورن.

وە ئەگەر بێتوو مورجیئەکان تاخیر سەریان هەڵنەدابا، لەوانەیە ئیمامی ئەبوبەکر و ئەو صەحابانەیان بە خەواریج لە قەڵەم دابا، کە عەڕەبە هەڵگەڕاوەکانیان بە کافر دەزانی!!!

ئێستا با بێین باسی مەبەستی خەواریجەکان بکەین لەسەر ئەم دوو ئایەتە:

-(ومن لم يحكُم بما أنزل الله فأولئك هُم الكافرون).

جارێ ئەوەی لە عەقیدەی خەواریجەکان شارەزا بێ دەزانێ یەکێك لە بنچینەکانی ڕێبازی خەواریج ئەوەیە،کە بە گوناهی گەورە خەڵك کافر دەکەن.

ئینجا کێشەی خەواریجەکان لێرەدا ئەوەبوو کە جیاوازییان نەدەکرد لە نێوانی چەمك و زاراوە(الحكم)وە(العمل)یا(التطبيق)، بۆیە هەموو گوناە و تاوان و سەرپێچییەك لەلای ئەوان حوکم کردن بوو بە غەیری قوڕئان، وە هەرکەسێکیش حوکم بکات بە غەیری قوڕئان لەلای ئەوان کافرە بەبێ تەفصیل.

هەروەکو ئیمامی فەخری ڕازی لە تەفسیرەکەیدا دەفەرمووێ:(أما الخوارج فقد احتجوا بهذه الآية، وقالو: إنما نص في أن كل من حكم بغير ما أنزل الله فهو كافر، وكل من أذنب فقد حكم بغير ما أنزل الله، فوجب أن يكون كافرا).(تفسير الرازی١٢/٥).واتە:خەواریجەکان ئەم ئایەتەیان دەکردە بەڵگەو، دەیانگوت:ئەم ئایەتە دەقێکە دەربارەی هەرکەسێك کە حوکم بکات بە غەیری قوڕئان ئەوە کافرە، وەهەرکەسێکیش گوناە و تاوان ئەنجام بدات ئەوە حوکمی کردووە بە غەیری قوڕئان، بۆیە دەبێ ئەو کەسە کافر بێت.

بەڵام ئەم بۆچوونە هەڵەیەی خەواریجەکان لە دوو ڕووەوە وەڵام دەدرێتەوە:

یەکەم: ئەم ئایەتە تایبەتە بەو حاکم و کەسانەی کە حوکم دەکەن لە نێوان

خەڵکی و کێشەی خەڵکی چارەسەر دەکەن، وەکو سوڵتان و قازی وجگە لەمانەش،نەك مەبەستی خودی کردەوەکانی مرۆڤ بێت، چونکە ئەوکەسەی تاوانێك ئەنجام بدات، ئەوە پێی دەوترێ(لم یعمل بالقرآن)نەك(لم یحکم بالقرآن).

وە خوای گەورەش فەرموویەتی:(ومن لم یحکم بما أنزل الله)نەیفەرمووە:(ومن لم یعمل بما أنزل الله)!!!

بۆیە ئەگەر هەرکەسێك گوناه و تاوانێکی ئەنجام دا پێی بوترێ ئەوە حوکمی کردووە بە غەیری قورئان، بەڕاستی ئەوە گۆڕینی واتای ئایەتەکەیە، دواجاریش ئەمە سیفەتی خەواریجەکانە لە کۆن و لە نوێدا.

ئا لێرەوەیە کە پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)باسی خەواریجەکان دەکات و دەفەرمووێت:(یقرؤن القرآن لایجاور حناجرهم).رواه البخاري.واتە:قورئان دەخوێننەوە بەڵام لەگەروویان تێناپەڕێ و ناگاتە دڵیان-کە شوێنی تێگەیشتنە-واتە: لێی تێناگەن.

ئێمە گوتمان ئەم ئایەتە تایبەتە بە چارەسەرکردنی کێشەی خەڵك و حوکم کردن لە نێوانیان، نەك گشتی بێت بۆ هەموو کاروکردەوی خودی مرۆڤەکە لە نەفسی خۆیدا، چونکە خوای گەورە پێش ئەو ئایەتە (ومن لم یحکم بما أنزَل الله فأولئك هم الکافرون).المائدة:٤٤.دەفەرمووێ:(وإن حَکمت فاحْکم بینهم بالقِسط).المائدة:٤٢.

وە هەروەها لە چەندان شوێنی تریش لە قورئاندا باسی ئەوە کراوە کە حوکمت کرد لە نێوان خەڵکی، نافەرمووێ کە حوکمت کرد لەسەر خودی

خۆت!!!وەکو:(خصْمان بَغا بعضنا على بَعض فاحكم بينَنا بالحق).ص:٢٢.

(يا داود إنا جعلناك خليفة في الأرض فاحكم بين الناس باحق).ص:٢٦.

(وإذا حَكمتم بين الناس أن تحكموا بالعدل).النساء:٥٨.

(فاحْكم بينهم بما أنزل الله).المائدة:٤٨.

(لتحم بين الناس بما أراكَ الله).النساء:١٠٥.

(يحكموك فيما شَجر بينهم).النساء:٦٥.

کەواتە خۆشەویستان بۆمان ڕوون بۆوە کە ئەم ئایەتە تایبەتە بەو کەسەی حوکم لە نێوانی خەڵکی دەکات، جا قازی و حاکم بێت یا هەرکەسێکی تر کە حوکم لە نێوانی خەڵکی بکات .

دووەم: هەتا ئەگەر وامان دانا بۆچوونی خەواریجەکان ڕاستبێ کە دەڵێن: (ئایەتەکە گشتیە دەربارەی هەرکەسێك کە گوناه و تاوانێکی کرد، حوکمی کردووە بە غەیری قوڕئان)، ئەوە جیاوازی نییە لە نێوان موسڵمانان کە چەندان ئایەت و فەرموودەی تر هەیە دەربارەی هەندێ تاوانبار کە کافر نابن ، وەکو:زیناکەر و دز و ئارەق خۆر و....هتد.

دوای ئەم باسە سەرنجی خوێنەران بۆ خاڵێکی گرنگ ڕادەکێشم ئەویش ئەوەیە بابزانین ئایە لەو بابەتەدا، وە بەهەڵە تێگەیشتن لەو ئایەتە ئێمە خەواریجین یا "عدواللطیف"ی مەدخەلی موڕتەد و دەروێشەکانی؟؟؟

دەروێشێکی عدواللطیف کە ناوی(د.کاوە سەنگاوی)ە کیتابێکی نووسیوە بەناوی(چارەسەر بۆ گەڕانەوەی حوکمی خواو سەرکەوتنی موسڵمانان لە

نێوان سەرگەردانی ئەهلی بیدەع و کارلەجێی ئەهلی سوننەدا).

عدواللطیف پێداچوونەوەی بۆ کردووە پێشەکیەکیشی بۆ نووسیوە جا لە پێشەکیەکەیدا لە لا-١٣-دا ڕوودەکاتە حیزبە بەناو ئیسلامییە موڕتەدەکان و دەڵێت:(کوا حاکمیەتی خوا لەجل و بەرگ و ئاکارتان، کوا ڕیشتان، کوا بۆچی شەڕواڵەکانتان لە زەوی دەخشێت؟؟!!بۆچی ژن و پیاوتان تێکەڵ دەکەن، ئافرەتی جوان و ڕازاوە دەخەنە سەرشاشەکانتان بگرە هەندێ جار بەسەر و سنگی ڕوتیش!!
ئایا ئەمەیە حاکمیەتی خوا، یا گۆرانی ومۆسیقایەکەتان حوکمی خوایە؟؟).

وە لە لاپەڕە-١٦-شدا دەڵێت:(بەڕاستی سەیرە زۆر لە ئیسلامیەکان خۆیان حوکمی خوا لە خۆیاندا جێبەجێ ناکەن کەچی داوا لە عەلمانیەکان دەکەن بەتەواوی حاکمیەتی خوا جێبەجێ بکەن!!).
خۆشەویستان بەوردی ئەم قسانەی دکتۆر بخوێننەوە، بۆ ئەوەی عەقیدەی ئەم "دکتۆرە نەخۆشە" بناسن!
توخوا ! نا دکتۆر ئەمە چۆن لەدین حاڵیبوونێکە، ئەمە عەقیدەی ئەهلی سوننەیە، یا عەقیدەی خەواریجە!
ئەگەر کەسێك شەڕواڵی کورت نەبێ، ئەگەر درێژیشی بکات ئەوە تۆ بۆت نییە پێی بڵێی حاکمیەتی خوای جێبەجێ نەکردووە و، حوکمی بە قوڕئان نەکردووە، چونکە حوکم نەکردن بە قوڕئان-بە عەمدی-یا کوفری گەورەیە، یا کوفری بچووکە، وە کوفری بچووکیش تاوانەکەی لە گوناهی

گەورە گەورەترە، جا ئایە ڕیش تاشین و شەڕواڵ درێژکردن و ژن و پیاو تێکەڵکردن و گۆرانی و مۆسیقا، تاوانن یا کوفرن؟؟؟

بۆیە ڕووی پرسیارم لە نا دکتۆر دەکەم و دەڵێم: دکتۆر ئەگەر کەسێك تاوانێکی کرد، ئایا حوکمی بە قوڕئان نەکردووە –وەکو خەواریجەکان دەڵێن–یاخود کاری بە ئایەتێك یا حەدیسێك نەکردووە–وەکو ئەهلی سوننە دەڵێن؟؟؟

بۆیە کاکی دکتۆر گەر تۆ ئەو جۆرە قسانە بکەی، ئەوە سەیرە نییە کە زۆر جار دەروێشەکانتان دەڵێن:ئەوەی نەزەر بکات ئەوە حوکمی بە قوڕئان نەکردووە!!!

ئەم قسانەشیان هەمووی بۆ ئەوەیە کە کەسی بەرامبەر بترسێنن(ئیرهابی فیکری)بۆ ئەوەی نەڵێ ئەم حاکمە تاغووتانەی حوکم بە یاسا دەستکردەکان دەکەن کافرن، چونکە تۆش ئەگەر نەزەر بکەی ئەوە حوکمت نەکردووە بە قوڕئان و......!!!

ئێستا دەڵێم: دوای ئەم ڕوونکردنەوەیە ئاشکرابوو کە کێ عەقیدەی خەواریجی هەیە ئێمە یان ئێوە؟

بەڕاستی(رمتني بداء وانسلت)واتە:تۆمەتبارت کردم بە سیفەتێك،بە شتێك کە لەخۆت دایە و بۆ خۆت دەگەڕێتەوە.

دیارە دکتۆر تۆ تا ئێستا جیاوازی ناکەی لە نێوانی حوکم نەکردن بە قوڕئان(عدم تحكيم الشريعة)، کە تایبەتە بەو کەسەی حوکم دەکات لە

نێوانی دووکەس و زیاتر، جا ئەو کەسە حاکم بێت یان نا، وە لە نێوانی جێبەجێ نەکردنی فەرمانی خوا و پێغەمبەر(عدم تطبيق أوامر الله ورسوله)، کە کەسێك لە خودی خۆیدا جێبەجێی ناکات.

من كان هذا القدر مبلغ علمه

فليستتر بالصمت والكتمانِ

وەهەروەها خەواریجەکان تێگەیشتنێکی هەڵەی تریشیان هەبوو دەربارەی ئەو ئایەتە،ئەویش ئەوەبوو:ئەو ئایەتەیان دەکردە بەڵگە لە سەر ئەو حاکمانەی کە موسڵمان بوون و بە ئیسلام ڕازی بوون،وە حوکمیشیان بە قورئان دەکرد،بەڵام هەندێ هەڵە و لادان و،یا جاروبار حوکمی خوایان جێبەجێ نەدەکرد،لەبەر هەواو و ئارەزوو، یا ڕەشوە،یا خزمایەتی،نەك لەبەرئەوەی باوەڕیان پێنەبووبێت،یا پێیان وابووبێ کە ئەم حوکمە بە کەڵك نایێت،وەهەروەها یاسەیەکی نوێشیان دانەنابوو لە جیاتی حوکمەکەی خوا کاری پێ بکەن.لێرەدا خەواریجەکان دەهاتن ئەو جۆرە حاکمەیان کافردەکرد،ئەو ئایەتەشیان دەکردە بەڵگە،کە بێگومان حاکمی ئاوا کارەکەی کوفری بچووکە و لە بازنەی ئیسلام ناچێتە دەرەوە،بە بەڵگەی ئەوەی جارێك خەواریجەکان هاتنەلای (أبوملجز)ـ یەکێکە لە زانایانی سەلەف ـ گوتیان:ئەدی خوا نافەرمووێ:(ومن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هم الكافرون)،(...هم الظالمون)،(...هم الفاسقون) ئەویش فەرمووی:بەڵی،قورئان دینیتیان کە حوکمی پێدەکەن،وە بانگەوازی بۆ دەکەن،بەڵام ئەگەر شتێکیشیان واز لێهێنابێ دەزانن ستەمیانکردووە. (عمدة

التفسير،أحمد شاكر).

-(إن الحكم إلا لله).خەواریجەکان کاتێك دروشمی(لاحكم إلا لله)یان بەرزکردبۆوە و، دەیانگوت:(إن الحكم إلا لله)، کە ئیمامی عەلی و معاویە ڕێککەوتن لەسەر ئەوەی ئەبو موسای ئەشعەری و عەمڕی کوڕی عاص ببنە حەکەم لە نێوانیان، ئا لەو کاتەدا خەواریجەکان ڕەخنەیان گرت و ڕازی نەبوون بەم کارە و گوتیان:(لاحكم إلا لله).

جا با بزانین مەبەستی خەواریجەکان چی بوو کە دەیانگوت(لاحكم إلا لله).

کێشەی خەواریجەکان ئەوەبوو وایان دەزانی ئەو ئایەتە:(إن الحكم إلا لله)وا دەخوازی کە نابێ هیچ کەسێك بکرێتە حاکم لە نێوانی خەڵکی، چونکە حوکم هەر هەموو بۆ خوایە.

بۆیەش کاتێك ڕوداوی تەحکیم هاتە پێشەوە، خەواریجەکان گوتیان:ئیمامی عەلی پیاوی کردۆتە حەکەم(حكم الرجال)و، حوکمیش هەموو بۆ خوایە نەك بۆ پیاوان!!

ئیتر ئەوە بوو ئیمامی عەلیش وەڵامی دانەوە و هات قوڕئانێکی گەورەی لە پێش خۆی داناو فەرمووی:ئەی قوڕئانەکە قسە لەگەڵ خەڵك بکە، مەبەستی وەڵامدانەوەی خەواریجەکان بوو، تێیگەیاندن کە قوڕئان قسە ناکات، بەڵکو دەبێ پیاوان بێن دەستی بدەنێ و حوکمی پێبکەن.

کەواتە ئیمامی عەلی حەق بوو، چونکە دانانی کەسێك بۆ ئەوەی حوکم لە

نێوان خەڵکیدا بکات بە گوێرەی شەڕعی خوا و، چاکسازی لە نێوانی خەڵکی بکات،ئەوە خودی حوکمی خوایە، نەك حوكم كردن بێت بە غەیری قوڕئان.

کەواتە کێشەی ئیمامی عەلی لەگەڵ خەواریجەکان لەسەر ئەوە نەبوو کە ئەو کەسەی حوکم بکات بە غەیری قوڕئان کافرە یان نا، بەڵکو کێشەکە لەوەدابوو ئایە دانانی حەکەم لە نێوانی دوو کۆمەڵی موسڵمانان حوکم کردنە بە غەیری قوڕئان یان نا؟

یاخود بە شێوەیەکی تر ڕاستکردنەوەی هەڵەی خەواریجەکان بەو شێوە دەبێت بڵێین:(إن الحکم إلا لله)واتە:هەر خوای گەورەیە کە یاسا و دەستور دادەنێ و بڕیار دەردەکات(یعنی الله سبحانه وتعالی حاکم مشرع).بەڵام خۆ هەر خوای گەورەش نایێ لە نێوان خەڵکی حوکم بکات، بەڵکو واجبی کردووە لەسەر خەڵکی حوکمی پێبکەن و جێبەجێی بکەن، ئینجا ئەو کەسەی حوکمی پێ دەکات هەر پێی دەوترێ حاکم، بەڵام حاکم بە مانای جێبەجێکەر نەك بە مانای یاسا دانەر.(یعنی حاکم منفذ لامشرع).

کەواتە:(إن الحکم إلا لله)حوکمی یاسا دانان(تشریع)ە،نەك حوکمی جێبەجێکردن(تنفیذ).

بۆیە کاتێکیش ئیبن عەباس چووە لای خەواریجەکان و، لێی پرسین بۆچی دەرچووینە لە دژی ئیمامی عەلی، ئەوانیش چەند هۆکارێکیان باسکرد یەکێك لەو هۆکارانە گوتیان:ئیمامی عەلی پیاوی کردۆتە حەکەم و خوای گەورەش دەفەرمووێ:(إن الحکم إلا لله).ئیبن عەباس وەڵامی دانەوە و

فەرمووی:دەربارەی ئەو قسەیەتان کە دەڵێن پیاوی کردۆتە حەکەم، ئەوە خوای گەورە لە قورئاندا دەفەرمووێ:(يأيها الذين آمنوا لاتَقتلوا الصَيد وأنتم حُرم ومن قتله مِنكم متعمدا فَجزاء مثل ما قَتل من النَعم يحكم به ذوا عَدل منكم).وە هەروەها دەربارەی کێشەی نێوان ژن و مێرد دەفەرمووێ:(وإن خِفتم شقاق بَينهما فابْعثوا حكما مِن أهله وحكما من أهْلها). ئینجا فەرمووی ئایا حاکم دابندرێ بۆ ئەوەی خوێنی موسڵمانان پارێزراو بێ ئەوە باشترە،یا دەربارەی خوێنی کەروێشکێك و، کێشەی ئافرەتێك، ئەوانیش گوتیان بەڵێ ئەوە باشترە کە حاکم دابندرێ بۆ پاراستنی خوێن.

کێشەی خەواریجەکان و تێنەگەیشتنیان لە ئایەتەکە، وەکو کەسێکی نەخۆش وایە بیەوێ چارەسەری خۆی بکات، یەکێك بێت ڕێگری لێبکات و پێی بڵێ ئەم کارەت پێچەوانەی ئەو ئایەتەیە:(وإذا مَرضت فهو يشفين).

ئاخر کەسێك نەخۆش بوو ، بۆی دروستە بچێت لەلای دکتۆر چارەسەری خۆی بکات، بە هەمان شێوەش دوو کەس کە کێشەیان لە نێواندا هەیە، دەبێ بچن بۆلای کەسێك بۆ ئەوەی حوکم لە نێوانیان بکات و کێشەکەیان بۆ چارەسەر بکات.

ئیمامی شاطبی دەفەرمووێ: وكذلك الخوارج اتبعوا قوله تعالى:(إن الحكم إلا لله).يوسف:٤٠.وتركوا مبينه:(يحكم به ذوا عدل منكم)،وقوله:(فابعثوا حكما من أهله وحكما من أهلها).

کەواتە لەو بابەتەشدا ئێمە وەکو خەواریج نینە، خەواریجەکان ئایەتەکە(إن الحكم إلا لله)وا تەفسیر دەکەن کە حوکمی تەشریعی و حوکمی تەنفیزی

هەردووکی هەر بۆ خوایە.

بەڵام ئێمە دەڵێین:یاسادانان(تشریع)یەکێکە لە تایبەتمەندییەکانی خوای گەورە، بەڵام جێبەجێکردنی ئەو یاسایە کاری بەندەکانە و، فەرمانیان پێکراوە کە یاسی خوا جێبەجێ بکەن.

لە کۆتاییدا دەڵیم:سوباس بۆ خوا لەو بابەتەشد دەرکەوت کە ئێمە خەواریج نینە،ئێوەی بە ناو سەلەفییەکان خەواریجن لەسەر بانگخوازان، مورجیئەن لەگەڵ تاغووتان.

إذا جاء موسى وألقى العصا فقد بطل السحر والساحرُ!